

Canying REN

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

canying314@hotmail.com

ORCID: 0009-0007-4421-697X

Početna faza druge normalizacije između Jugoslavije i Kine 1968–1971. godine: od ideološke konfrontacije do pragmatične saradnje¹

Apstrakt: Ovaj članak se bavi početnom fazom druge normalizacije odnosa Jugoslavije i Kine, koja je činila prekretnicu u bilateralnim odnosima dve zemlje, nakon decenijskog zahlađenja izazvanog temeljnim ideološkim razlikama, što je obezbedilo osnovu za konačan početak prave partijske saradnje krajem sedamdesetih godina dvadesetog veka. Naročita pažnja je posvećena stavovima koje su rukovodstva dveju zemalja zauzela prema SSSR-u povodom vojne intervencije zemalja Varšavskog pakta u Čehoslovačkoj, stavovima dveju zemalja u odnosu na međusobne bilateralne odnose, promeni kineskog stava prema pokretu nesvrstanosti, jugoslovenskom stavu u odnosu na prijem NR Kine u Organizaciju ujedinjenih nacija, uz poseban osvrt na pisanje štampe dveju strana. Rad se primarno zasniva na dokumentima iz arhiva u Srbiji, kao i na kineskoj i jugoslovenskoj štampi (*Ženmin žibao* i *Borba*).

Ključne reči: Jugoslavija, Kina, SSSR, Rumunija, Albanija, nesvrstanost, Treći svet, *Ženmin žibao*, *Borba*

Uvod: Pre druge normalizacije

Formiranje Narodne Republike Kine i Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ) bio je direktan rezultat pobede dve autentične revolucije pod vođstvom komunista.² Takva autentična revolucionarna iskustva su omogućila

¹ Autorka je stipendista Kineskog saveta za stipendije (Chinese Scholarship Council – CSC), a rad je nastao tokom trajanja stipendije.

² O kineskoj komunističkoj revoluciji više u: 杨奎松 [Yang Kuisong], 《革命》 [*Revolucija*] (Guolin: Guangxi shifan danxue chubanshe, 2012); 牛军 [Niu Jun], 《从延安走向世界——中国共产党对外关系的起源》 [*Od Jenana ka svetu – koren spoljnjih odnosa Komunističke partije Kine*] (Beijing: Zhonggong dangshi chubanshe, 2008); 中共中央文献研究室 [Zhonggong zhongyang wenxian yanjiushi] ed., 《毛泽东传》 [*Biografija Mao Zedonga*]

obema zemljama veću nezavisnost, predstavljajući glavni razlog što one nisu postale sovjetski sateliti kao što su to postale druge zemlje u zoni uticaja Sovjetskog Saveza. To im je omogućilo da, pre ili kasnije, vode samostalnu politiku.

Nakon osnivanja FNRI, novembra 1945. godine, Jugoslavija je tajno priznala Republiku Kinu i režim Kuomindanga (Nacionalistička partija Kine) juna 1947. godine.³ Iako je Kuomintang tada bio jači i uživao veći međunarodni ugled od Komunističke partije Kine (KPK), Jugoslavija je podržala komunističku revoluciju Kine. Kada je izbio sukob između Jugoslavije i Informbiroa 1948. godine, bez obzira na to što je KPK takođe napadala Komunističku partiju Jugoslavije (KPJ) dajući podršku Rezoluciji Informbiroa⁴ i što je Jugoslavija bila pod ogromnim međunarodnim pritiskom od Istoka i Zapada, Jugoslavija je bila među prvim zemljama koja je priznala legitimitet NR Kine nakon njenog proglašenja 1. oktobra 1949.⁵ Vladimir Popović, tadašnji prvi pomoćnik ministra inostranih poslova FNRI, u ime vlade FNRI, 5. oktobra 1949. godine uputio je telegram čestitke Džou Enlaju, premijeru Državnog saveta (vlade) i ministru inostranih poslova, i pozdravio osnivanje NR Kine, priznajući time legitimitet centralne vlade, uz nadu da će dva naroda uspostaviti prijateljske odnose.⁶ To je bilo dva dana nakon uspostavljanja kinesko-sovjetskih odnosa, a taj telegram je u Peking stigao dan kasnije.⁷ Tom prilikom Vlada NR Kine nije ni pri-

(Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 2004). O jugoslovenskoj komunističkoj revoluciji više u: Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918–1988. II* (Beograd: Nolit, 1988); Branko Petranović, *AVNOJ: revolucionarna smena vlasti 1942–1945* (Beograd: Nolit, 1976); Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu, 1939–1945* (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1992); Stevan K. Pavlović, *Hitlerov novi antiporedak: Drugi svetski rat u Jugoslaviji* (Beograd: Clio, 2009).

³ O tome više: Jovan Čavoški, „Overstepping the Balkan Boundaries: The Lesser Known History of Yugoslavia's Early Relations with Asian Countries (New Evidence from Yugoslav/Serbian Archives)”, *Cold War History* 11, no. 4 (2011): 557–577.

⁴ 《中共中央关于南共问题的决议》[„Odluka Centralnog komiteta Komunističke partije Kine o pitanju Komunističke partije Jugoslavije”, *Ženmin žibao* (Narodni dnevnik), 14. 7. 1948.

⁵ Jože Pirjevec, „From Comrades to Revisionists and Back: The Vicissitudes of Sino-Yugoslav Relations from the 1930s to the 1980s”, in *China, Yugoslavia, and Socialist Worldmaking: Convergences and Divergences*, eds. Zvonimir Stopić, Jure Ramšak and Jože Pirjevec (Koper: Annales, 2023), 30.

⁶ „Влада ФНРЈ признала Народну владу Народне Републике Кине”, *Борба*, 6. 10. 1949.

⁷ Jovan Čavoški je u svom radu ispravio postojeću grešku u kineskoj historiografiji o datumu priznanja legitimiteta NR Kine od strane Jugoslavije. Zbog razlike u datumu kada je telegram poslat iz Beograda (5. oktobar) i stigao u Peking (6. oktobra), često se kaže da je Jugoslavija priznala NR Kinu 6. oktobra 1949. godine. – Јован Чавошки, „Почеци дипломатских односа Југославије и Кине и успостављање југословенско-кинеских дипломатских односа 1954–1955”, *Два века модерне српске дипломатије*, ур. Чедомир Попов, Драгољуб Р. Живојиновић, Слободан Г. Марковић (Београд: Балканолошки институт САНУ; Српска академија наука и уметности, 2015), 288–289. Sovjetski Savez je priznao režim NR Kine 2. oktobra, Bugarska 4. oktobra, Rumunija 5. oktobra, Mađarska, Severna Koreja i Čehoslovačka 6. oktobra, Poljska 7. oktobra, Mongolija 16. oktobra, Albanija 23. novembra. – 谢益显 [Xie Yixian], 《中国外交史 (1949–1979)》[Istorija diplomatije Kine 1949–1979. godine] (Henan: Henan renmin chubanshe, 1998), 13. Narednih go-

hvatila ni odbila ovu čestitku, niti je javno spomenula Jugoslaviju u listi zemalja koje su priznale NR Kinu.⁸ Takav kineski pristup, odnosno pridržavanje politike Moskve po pitanju Jugoslavije, bio je potpuno razumljiv i logičan. Podrška Sovjetskog Saveza KPK-u u prelomnom periodu od aprila 1946. godine do februara 1949. godine, iako ograničena i ne tako otvorena, bila je neophodna da se preokrene ratna situacija u sukobu sa Kuomintangom, kao i da se učvrsti revolucionarna baza na severoistoku Kine.⁹ I nakon dolaska KPK na vlast, sovjetska pomoć bila je potrebna za izgradnju zemlje.

Staljinova smrt, marta 1953. godine, dolazi kao istorijska prekretnica nakon koje se desila velika promena u sovjetskoj spoljnoj politici, pre svega u smislu okretanja ka zbližavanju i kompromisu, između ostalog i sa Titom. Sa dolaskom Hruščova na vlast, kinesko-sovjetski odnosi su doživeli period „medenog meseca“, koji je trajao otprilike do prve polovine 1958. godine.¹⁰ Isto tako, odnosi Jugoslavije i SSSR-a su postepeno počeli da otopljavaju i da se normalizuju potpisivanjem Beogradske deklaracije 1955. godine.¹¹

U kontekstu prilagođavanja spoljnopoličkoj orijentaciji Sovjetskog Saveza i kao rezultat popravljavanja jugoslovensko-sovjetskih odnosa, Delhi i Moskva su bili dva paralelna kanala preko kojih je išlo uspostavljanje diplomatskih odnosa između Jugoslavije i Kine. Titovo putovanje u Indiju i Burmu – dve susedne zemlje NR Kine – tokom decembra 1954. godine i januara 1955. godine je bilo glavni podsticaj uspostavljanju diplomatskih odnosa između Kine i Jugoslavije.¹² Džou Enlaj je Koči Popoviću, saveznom sekretaru za inostrane poslove, 14. decembra 1954. godine „uzvratio pozdravima“ iz Jugoslavije primljenim još u oktobru 1949. godine, iniciranjem uspostavljanja diplomatskih odnosa,¹³ na šta je jugoslovenska vlada, bez velike žurbe, 2. januara 1955. godine i odgovorila.¹⁴

dina Kina je uspostavila odnose sa nizom NATO zemalja: Velika Britanija, Holandija, Danska i Norveška. – Чавошки, „Почеци дипломатских односа Југославије и Кине“, 289.

⁸ 张勉勵 [Zhang Mianli], „中国与南斯拉夫建交始末“ [„Početak i kraj uspostavljanja diplomatskih odnosa između Kine i Jugoslavije“], *Contemporary China History Studies* 13, no. 3 (2006): 95. Dok nije bilo zvaničnih odnosa sa vladom u Beogradu, kineski zvaničnici su imali izvesne kontakte sa jugoslovenskom informbirovskom emigracijom koja je posećivala Peking i pružali su deklarativnu podršku svim političkim snagama protiv Tita. Kada su normalizovani odnosi (1955), u Kini nisu više spominjani kontakti sa pomenutom emigracijom u zvaničnim publikacijama. – Чавошки, „Почеци дипломатских односа Југославије и Кине“, 289.

⁹ 沈志华 [Shen Zhihua], „中国内战与苏联对华政策的转轨“ [Kineski građanski rat i preusmeravanje sovjetske politike prema Kini], *Lishi jiaoxue wenti* 1 (2017): 16–18.

¹⁰ 沈志华 [Shen Zhihua], 《中苏关系史纲 1917–1991: 中苏关系若干问题在探讨》 [Reviewing and Reconsidering the History of Sino-Soviet Relations 1917–1991], (Beijing: Social Sciences Academic Press China, 2016), 148.

¹¹ O tome više: Ljubodrag Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat: Ogledi o spoljnoj politici Josipa Broza Tita* (Beograd: Arhipelag, 2014), 188–202.

¹² Чавошки, „Почеци дипломатских односа Југославије и Кине“, 290–291.

¹³ Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije (DA MSP RS), Politička arhiva (PA), 1955, F-50, 193, Telegram Džou En Laja Koči Popoviću, 14. 12. 1954.

¹⁴ „Успостављени нормални дипломатски односи ФНРЈ–НР Кина: Саопштење о томе објављено јуче у Београду и Пекингу“, *Борба*, 11. 1. 1955.

Nakon uspostavljanja diplomatskih odnosa (1955), interakcija između Jugoslavije i Kine je postepeno postajala sve intenzivnija i tešnja. Kineska strana je od svog ambasadora Vu Sijućuena dobijala sve više informacija o prilikama u Jugoslaviji, a jugoslovenski ambasador Vladimir Popović se maksimalno trudio kako bi kinesko rukovodstvo što bolje upoznao sa Jugoslavijom, a naročito sa situacijom iz 1948. godine i načinima na koje je Jugoslavija prevazišla poteškoće.¹⁵ Zahvaljujući naporima dva ambasadora, kinesko rukovodstvo se bolje i pravilnije upoznalo sa Jugoslavijom, što je i dovelo do priznanja da je Jugoslavija zaista socijalistička zemlja. Peking je tada pokazao spremnost i entuzijazam za razvijanje međudržavnih odnosa po svim linijama, uključujući i oblast partijske saradnje.¹⁶

Krajem 1955. godine kineska strana je napustila svoju dotadašnju rezervisanost, javno dajući priznanje rezultatima izgradnje socijalističkog puta Jugoslavije.¹⁷ Kada je ambasador Vu izabran za člana Centralnog komiteta Osmog kongresa KPK,¹⁸ Tito je to protumačio kao znak da je KPK, promovišući ambasadora Vua, dala težinu i samoj Jugoslaviji.¹⁹ U septembru 1956. godine lično je Mao Cedung primio delegaciju Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) koja je doputovala u Kinu da prisustvuje Osmom kongresu KPK. Prilikom predaje Titovih poklona Mao Cedungu, Mao je rekao da su 1948. godine Jugosloveni bili u pravu, a ne Sovjeti. Tom prilikom se i izvinio za kineske napade i negativne stavove prema Jugoslaviji.²⁰ Takođe je napomenuo da je osnovni razlog što Kina 1949. godine nije odgovorila na jugoslovensko priznanje i čestitku povodom uspostavljanja NR Kine, to što „sovjetski prijatelji nisu hteli” da Kina i Jugoslavija uspostave odnose, a Kinezima je tada „bilo teško” da se u bilo čemu ne slažu sa Sovjetima.²¹

Međutim, ovaj pozitivan trend nije trajao dugo. Već 1958. godine nacrt Programa SKJ koji je usvojen na Sedmom kongresu SKJ izazvao je veliki odjek

¹⁵ DA MSP RS, PA, 1955, F-50, 48696, Telegram Vladimira Popovića iz Pekinga Sekretarijatu za inostrane poslove od 29. 6. 1955; 伍修权 [Wu Xiuquan], 《回忆与怀念》 [*Sećanje i nostalgija*] (Beijing: Zhonggong dangxiao chubanshe, 1991), 301–309.

¹⁶ Isto.

¹⁷ „庆祝南斯拉夫联邦人民共和国建国十周年” [„Proslava desetogodišnjice osnivanja Federativne Narodne Republike Jugoslavije”], *Ženmin žibao*, 27. 11. 1955.

¹⁸ Osmi kongres KPK, održan septembra 1956. godine, bio je prvi narodni kongres nakon preuzimanja vlasti KPK u Kini.

¹⁹ Wu, *Sećanje i nostalgija*, 299.

²⁰ DA MSP RS, PA, 1956, F-47, 415779, Telegram Ambasade SFRJ Peking, 25. 9. 1956.

²¹ Mao je dalje rekao: „Tada su neki govorili da na svetu postoje dva Tita, jedan u Jugoslaviji, a drugi u Kini. Naravno, nikada nije doneta odluka da je Mao Cedung Tito. Ja sam sovjetskim drugovima rekao da su na mene sumnjali da sam bar kao pola Tita, a sada to više ne govore. Kada je tačno skinuta ta etiketa ‘pola Tita’? Tek nakon Korejskog rata, kada smo porazili američki imperijalizam, ta etiketa je skinuta”. 中华人民共和国外交部 [Zhaonghua renmin gongheguo waijiaobu] & 中共中央文献研究室 [Zhonggong zhongyang wenxian yanjiushi] ed. 《毛泽东外交文选》 [*Mao Cedungovi izabrani delovi o diplomatiji*] (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, Shijie zhishi chubanshe, 1994), 251–252.

u međunarodnom komunističkom pokretu, što je negativno uticalo ne samo na odnose dve partije već i na odnose dve zemlje.

U kontekstu borbe protiv desničara u Kini,²² izveštaj kineskog ambasadora Vu Sijućuena o nacrtu Programa Sedmog kongresa SKJ u kom je zaključio da je Jugoslavija socijalistička zemlja nije prihvaćen u pozitivnom svetlu kod kineskog partijskog rukovodstva, jer „popularno mišljenje u tadašnjem vremenu jeste bilo da je sve revizionizam ukoliko nije u skladu sa Kinom i Sovjetskim Savezom”.²³ Najvažnija tačka je bila u vezi sa ujedinjenjem međunarodnih proleterskih pokreta na osnovu „Moskovske deklaracije”, jer nacrt Programa SKJ ističe ravnopravnost socijalističkih i drugih zemalja, protiv hegemonizma bilo koje partije. CK KPK je uputio pismo CK SKJ kojim se otkazuje učešće delegacije KPK na Sedmom kongresu SKJ i naložio ambasadoru Vu da prisustvuje kongresu u svojstvu posmatrača.²⁴

Kada je Kina počela da se sve više suprotstavlja unutrašnjem i spoljnom „revizionizmu”, „revizionistička” Jugoslavija je veoma često bila predmet kritika i napada u kineskoj političkoj kampanji,²⁵ koju je kinesko rukovodstvo koristilo za pravdanje sopstvene ispravnosti. Zbog svog mišljenja o Jugoslaviji, ambasador Vu je opozvan u Kinu da izvrši samokritiku, nakon koje se nije vratio na svoju dužnost u Jugoslaviji.²⁶ Posledičnim povlačenjem jugoslovenskog ambasadora iz Kine sredinom 1958. godine²⁷ odnosi između dve zemlje su se spustili na nivo otpornika poslova.

²² Usled destalinizacije i događaja u Mađarskoj 1956. godine, Mao je probao „demokratizaciju” metoda upravljanja partijom. U skladu sa tim, u okviru naučnog, kulturnog i umetničkog života u NR Kini, lansirane su dve parole: „Neka cvetaju svi cvetovi” i „Neka postoje razne škole mišljenja”. Međutim, KPK se suočavao sa neočekivano oštrim kritikama partije, nakon kojih se antidesničarska kampanja sve više zaoštravala. O tome više: Roderick MacFarquhar, *Origins of Cultural Revolution 2: The Great Leap Forward 1958–1960* (New York: Columbia University Press, 1983).

²³ Ambasador je izneo jugoslovenskim kolegama utisak da u metodama rada kineske i jugoslovenske partije ima dosta sličnosti, i spomenuo da se KPK otvoreno obraća narodu, da su tražili od naroda podršku za otklanjanje slabosti. – Arhiv Jugoslavije (AJ), CK SKJ/Komisija za međunarodne odnose i veze (507/IX), 60/ I-27, Zabeleška o razgovoru sa kineskim ambasadorom Vu-om, o dolasku delegacije KP Kine na Osmi Kongres SKJ, 4. 3. 1958. Ambasador je smatrao da od devet tačaka, makar šest tačaka (da se sprovede vođstvo radničke klase i diktatura proletarijata, uspostavi savez između radnika i seljaka, stvori javno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju, primeni planska ekonomija, ostvari nacionalna ravnopravnost i odbrana socijalističke otadžbine – sve ovo smatrano je da je u skladu sa zajedničkim zakonitostima socijalizma) odgovara Moskovskoj deklaraciji. – Wu, *Sećanje i nostalgija*, 312–313.

²⁴ AJ, 507/IX, 60/ I-28, Pismo Centralnog komiteta Komunističke partije Kine Centralnom komitetu Savezu komunista Jugoslavije, 9. 4. 1958.

²⁵ Već u predvečerje početka Sedmog kongresa, od 25. aprila 1958. godine, nadalje, partijski list KPK *Ženmin žibao* je preuzimao tekstove i stavove socijalističkih i radničkih partija socijalističkih zemalja u kojima se kritikuje nacrt Programa SKJ koji je „protiv duha Moskovske deklaracije i fundamentalnih principa marksizma-lenjinizma”, dajući time svoju podršku SSSR-u za antijugoslovensku kampanju.

²⁶ Wu, *Sećanje i nostalgija*, 315–317.

²⁷ DA MSP RS, PA, 1958, F-66, 417555, Postupci kineskih organa i ustanova prema našoj ambasadi, određenim službenicima ambasade i ostalim jugoslovenskim državljanima u Kini, 21. 7. 1958.

Ni kinesko-sovjetsko savezništvo nije moglo da traje dugo. Već od 1958. godine su se pojavile nepremostive razlike i u unutrašnjoj i u spoljnoj politici.²⁸ Ideološke razlike između dve partije su postale sve očiglednije, što je 1960-ih godina dovelo do javnog osporavanja između KPSS i KPK oko tumačenja marksizma-lenjinizma i ključnog pitanja – „šta je socijalizam i kako ga izgraditi”. To je u stvari bila borba za vođstvo u Međunarodnom komunističkom pokretu.²⁹ Polemika je bila najžešća u periodu od 1963. do 1964. godine, kada je CK KPK objavila niz od devet članaka u kojima je javno kritikovana KPSS, sa ciljem da se pokaže ko je „pravi komunista”. Ova serija članaka je istovremeno služila i za jaču antirevizionističku politiku unutar KPK.³⁰ U očima KPK, KPSS je bila revizionistička, dok je KPSS kritikovala KPK kao dogmatsku. Treći članak u toj seriji, objavljen 26. septembra 1963. godine, pod naslovom „Da li je Jugoslavija socijalistička zemlja?”, bavio se kritikom jugoslovenskog samoupravnog socijalizma, koji je Kina smatrala odstupanjem od marksističko-lenjinističkih principa,³¹ što je dodatno pogoršalo odnose između Kine i Jugoslavije u tom periodu.

S druge strane, prevazilazeći poteškoće iz prošle decenije, Jugoslavija je tokom 1960-ih godina nastojala da pronađe svoje mesto na međunarodnoj sceni, uspevši da ostvari stabilnost u spoljnoj politici. Istok i Zapad su poštovali nezavisnost i suverenitet Jugoslavije, a jugoslovensko partijsko rukovodstvo je bilo kooperativno i prema Istoku i prema Zapadu, pridržavajući se nesvrstane politike, uz zbližavanje i saradnju sa više zemalja afro-azijskog prostora.³² Međutim, ta politika nesvrstanoosti ipak nije značila i sasvim izbalansiran odnos prema Istoku i Zapadu, budući da je Jugoslavija u svim ključnim međunarodnim pitanjima imala slične ili gotovo identične stavove kao Sovjetski Savez.³³

Septembra 1964. godine kineska strana je Jugoslaviji poslala Kang Maodžaoa, otpravnika poslova *ad interim*. Osećajući, po svom dolasku, poštovanje i prijateljski tretman jugoslovenske strane, on je rekao svojim kolegama: „Jugoslavija je veoma prijateljski nastrojena prema nama. Međutim, mi Jugoslaviju kritikujemo kao revizionističku zemlju, što je kao da kritikujemo bundeve (Jugoslavija) dok zapravo mislimo na tikve (Sovjetski Savez)”.³⁴ Zbog

²⁸ Shen, *Reviewing and Reconsidering the History of Sino-Soviet Relations 1917–1991*, 209–226.

²⁹ Li Danhui, „Chapter 16 The Collapse of Party Relations and the Deterioration of State Relations, October 1961–July 1964”, in *A Short History of Sino-Soviet Relations, 1917–1991*, ed. Shen Zhihua (Singapore: Palgrave Macmillan, 2020), 247–267.

³⁰ Lorenz M. Lüthi, *The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World* (New Jersey: Princeton University Press, 2008), 273.

³¹ „Is Yugoslavia a Socialist Country?”, Marxists Internet Archive, datum pristupa 30. 1. 2025, <https://www.marxists.org/history/international/comintern/sino-soviet-split/cpc/yugoslavia.htm>

³² Љубодраг Димић, *Између Истока и Запада. Југославија, велике силе и ишћање безбедности у Европи (1945–1975)* (Београд: ИК „Филип Вишњић”, 2022), 200–203.

³³ Драган Богетић, „Југославија између Истока и Запада”, у *Југославија у Хладном рату. Зборник радова*, ур. Александар Животић (Београд: ИНИС, 2010), 26–28.

³⁴ Коџа Поповић је назвао Kanga „drugom”, dok Kang nije mogao da naziva Popovića istim. 康茅召 [Kang Maozhao], 《外交官回忆录》 [Memoar diplomata] (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 2000), 163.

izbijanja Kulturne revolucije u Kini, on je opozvan 1966. godine kako bi učestvovao u toj ultralevičarskoj političkoj kampanji.³⁵

Kada je reč o odnosima Jugoslavije i Kine prema afroazijskom prostoru, dve zemlje su kroz slične, ali ipak različite koncepcije „koegzistencije”, u duhu Bandunške konferencije,³⁶ imale indirektne interakcije. U razumevanju kineske „miroljubive koegzistencije” i jugoslovenske politike „aktivne miroljubive koegzistencije”, važno je istaći da je tu postojala velika razlika. S jedne strane, Beograd je, od Titovog putovanja u Indiju i Burmu krajem 1954. i početkom 1955. godine – koje je bilo „prelomni događaj” za konačno definisanje nove jugoslovenske strategije – uspostavljao niz tesnih zvaničnih bilateralnih odnosa sa novooslobođenim afroazijskim zemljama, s ciljem formiranja jedinstvenog fronta, njihovog zajedničkog nastupa na međunarodnoj sceni, „radikalne izmene” postojećeg političkog i ekonomskog sistema međunarodnih odnosa koji bi bio univerzalnog karaktera.³⁷ S druge strane, Peking je sa Moskvom u afroazijskom regionu promovisao antiimperijalističku, tj. antizapadnu ideologiju, kao i antirevizionističku, tj. suprotstavljanje „jugoslovenskom revizionizmu”, što nije dobilo značajnu podršku među afroazijskim zemljama, dok je Moskva jasno stavljala do znanja da će prekinuti sve političke i ekonomske veze sa bilo kojom zemljom koja ima različitu ideološku tendenciju.³⁸

Peking i Moskva su smatrali da su Titov pokušaj da organizuje konferenciju vanblokovskih zemalja i njegove bliske veze sa liderima tih zemalja način „podrivanja kineske nove konferencije u Bandungu, i simultana borba protiv uticaja Sovjetskog Saveza i Kine među ovim zemljama”, kao i pokušaj da se „prekinu odnosi između afroazijskih i socijalističkih zemalja”.³⁹ Titovo putovanje u azijske i afričke zemlje krajem 1958. godine i početkom 1959. godine, koje je predstavljalo prve korake ka povezivanju vanblokovskih država,⁴⁰ preliminarno je preoblikovalo odnose Jugoslavije i kinesko-sovjetskog savezništva, a naročito odnose sa Kinom. Uticaj Beograda na važne susedne zemlje Kine, kao što su Indija, Indonezija i Burma se stalno povećavao, te je Peking pokušao da, koristeći sva politička sredstva, obezbedi i poveća svoj uticaj, a Moskva je u izvesnoj meri aktivno ograničavala uticaj Jugosla-

³⁵ Kang, *Memoar diplomata*, 170.

³⁶ Najznačajniji rezultat Bandunške konferencije, održane aprila 1955. godine, bila proklamacija čuvenih deset principa, koji su jasno zastupali rasnu i nacionalnu ravnopravnost, saradnju, poštovanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta, osnovnih ljudskih prava, Povelje UN i principa nemešanja, čime su duboko uticali na kasniju agendu nesvrstanih u tom pogledu.

³⁷ Драган Богетић и Љубодрог Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1–6. септембра 1961. Прилози историји Трећеј свету* (Београд: Завод за уџбенике, 2013), 15, 23.

³⁸ Aleksandar Životić and Jovan Čavoški, „The Road to Belgrade: Yugoslavia, Third World Neutrals, and the Evolution of Global Non-Alignment, 1954–1961”, *Journal of the Cold War Studies* 18, no. 4 (2016): 91.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Богетић и Димић, *Београдска конференција*, 57.

vije.⁴¹ Neuspešno organizovanje druge Bandunške konferencije, ali uspešno organizovanje Beogradske konferencije 1961. godine i Konferencije u Kairu 1964. godine,⁴² kao i sve radikalnija unutrašnja politika, doveli su do toga da je Kina odustala od organizovanja sličnih aktivnosti. Prema tome, Jugoslavija je bila i predmet napada od strane Kine u medijima, čime su Kinezi pokušali da degradiraju jugoslovensku „takozvanu nesvrstanu politiku“, „koja služi imperijalizmu i protivi se da socijalizam zameni ‘Bandunški duh’, i time provocira odnose među afroazijskim zemljama kao i odnose između afroazijskih i socijalističkih zemalja”.⁴³

Stavovi Jugoslavije i Kine povodom vojne intervencije pet zemalja Varšavskog pakta u Čehoslovačkoj

Vojna intervencija pet zemalja Varšavskog pakta na čelu sa Sovjetskim Savezom – koji je događaje u Čehoslovačkoj vrednovao kao „kontrarevoluciju”⁴⁴ – u noći između 20. i 21. avgusta 1968. godine⁴⁵ predstavljala je prekretnicu u odnosima Jugoslavije i Kine, pružajući zajednički osnov budućim bilateralnim odnosima.

Stavovi Jugoslavije i Kine prema promenama u Čehoslovačkoj i reformama Aleksandra Dubčeka, koje su podrazumevale demokratizaciju i liberalizaciju unutar socijalističkog sistema, odnosno stvaranje tzv. „socijalizma sa ljudskim licem” su bili različiti. Jugoslovensko rukovodstvo je bilo ubeđeno da Akcioni program Komunističke partije Čehoslovačke (KPČ) neminovno vodi konfrontaciji sa „bratskim” partijama, ali i sukobima između liberalnih i konzervativnih struja unutar KPČ-a. Ipak, na iskazanu zabrinutost KPSS-a događajima u Čehoslovačkoj, SKJ je 14. jula odgovorila pismom u kome je istaknuto da promene koje je inicirala KPČ predstavljaju „značajan doprinos opštoj afirmaciji socijalističkog društvenog sistema”, smatrajući da je KPČ jedina pozvana da „ocenjuje situaciju u svojoj zemlji” i rešava nagomilane probleme.⁴⁶ Međutim, istovremeno se strahovalo da bi eventualni uspeh takvih reformi mogao izazvati destabilizaciju u samoj Jugoslaviji.⁴⁷ S druge

⁴¹ 周万 [Jovan Čavoški] & 贺艳青 [He Yanqing, prevela], „与中苏争夺第三世界：1958–1959 年铁托的亚非之行” [„Takmičenje sa Kinom i Sovjetskim Savezom za Treći svet: Titova poseta Aziji i Africi 1958–1959”], *Cold War International History Studies*, no. 1 (2010): 105.

⁴² O tome više: Jovan Čavoški, „Drugi Beograd ili drugi Bandung? Jugoslavija i borba za prevlast unutar Trećeg sveta (1962–1965)”, *Tokovi istorije* 2 (2021): 104–112.

⁴³ „维护 and 发扬‘万隆精神’ [Očuvati i promovisati „Bandunški duh”], *Ženmin žibao*, 18. 4. 1959.

⁴⁴ Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat*, 332.

⁴⁵ O tome više: Günter Bischof, Stefan Karner, and Peter Ruggenthaler eds., *The Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia in 1968* (Plymouth: Lexington Books, 2010).

⁴⁶ Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat*, 329–330, 337–339.

⁴⁷ Jan Pelikan, „Jugoslavija i Praško proleće posle pojačanja sovjetskog pritiska na Čehoslovačku (jul 1968.)”, u *1968 – četrdeset godina posle. 1968 – Fourth Years Later* (Београд: ИНИС, 2008), 128.

strane, kinesko rukovodstvo je smatralo da su događaji u Čehoslovačkoj neizbežni rezultat politike koju sledi „revizionistička“, „Hruščovljeva klika“, ali i da je nesumnjivo da je i „Dubčekova klika“ „revizionistička“, te da je „objektivni preduslov sovjetske agresije u Čehoslovačkoj“ to što čehoslovački narod nije organizovan da pruži otpor, i „da je otpor bio organizovan, Sovjeti bi odustali”.⁴⁸ „Dubčekova klika“ je optužena od kineske strane da je izdajnik interesa svoje zemlje pošto nije pozvala narod na oružani otpor, kao i zbog „spremnosti na restauraciju kapitalizma”.⁴⁹

U odnosu na vojnu intervenciju pet zemalja Varšavskog pakta u Čehoslovačkoj, jugoslovensko rukovodstvo je nedvosmisleno saopštilo „da kada se radi o Čehoslovačkoj, radi se i o nama“, i u partijskom vrhu je bilo prisutno mišljenje da „velikodržavna politika Sovjetskog Saveza nadvladava sve ostale socijalističke tendencije“, a postojalo je i mišljenje da će intervencija zemalja Varšavskog pakta i okupacija Čehoslovačke podstaći antikomunizam i negativno uticati na razvoj socijalizma u svetu. Intervencija u Čehoslovačkoj je označena najdrastičnijom posledicom tendencije „neosocijalističkog“ i „neostalinističkog“ unutrašnjeg razvitka SSSR-a, i najoštrije je osuđena kao „greška i nedopustiv čin“. U ovako kritičnom momentu, imajući u i vidu gomilanje vojnih snaga Varšavskog pakta na jugoslovenskim granicama, opšti stav partijskog vrha SKJ je bio da „nema odstupanja od samostalnog puta u socijalizam“ i upotrebe svih raspoloživih sredstava kako bi se odbranila zemlja, kao što je to bilo 1948. godine. Partijski vrh SKJ je bio ubeđen da baš Jugoslavija vrši „revolucionarni uticaj na sve ostale zemlje”.⁵⁰

U komentaru partijskog lista KPK *Ženmin žibao* oštro je kritikovan SSSR tezom da je „vojna intervencija“ rezultat ekstremnog zaoštavanja „unutrašnjeg sukoba u celoj savremenoj revizionističkoj grupi“, „sukoba između američkih imperijalista i savremenih revizionista Sovjetskog Saveza u Istočnoj Evropi“, zbog toga što Sovjetski Savez i SAD „ponovo zajedno pokušavaju da uzaludno podele svet na interesne sfere“, a istaknuto je i da se „Sovjetska revizionistička grupa već srozala na socijalistički-imperijalizam“. *Ženmin žibao* piše i da dve velike sile „i sarađuju i suprotstavljaju se međusobno“, „međutim, kada se govori o antisocijalističkoj, antinarodnoj i antirevolucionarnoj borbi, one stoje na istoj strani“. Istaknuto je da kineski narod,

⁴⁸ „Telegrams from Romanian Embassy, Beijing, to Romanian Ministry of Foreign Affairs, 22–24 August 1968“, August 24, 1968, Wilson Center Digital Archive, Romanian Foreign Ministry Archives (AMAE), fond Telegrams, Peking 1968, Vol. II, pp. 272–274. Republished in Romulus Ioan Budura, coordinator, *Relațiile Româno-Chineze 1880–1974: Documente* (București: Ministerul Afacerilor Externe, Arhivele Naționale, 2005), 901–902. Translated for CWIHP by Mircea Munteanu, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113289>

⁴⁹ „苏联现代修正主义的总破产” [„Potpuno bankrotstvo sovjetskog savremenog revizionizma“], *Ženmin žibao*, 23. 8. 1968.

⁵⁰ Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat*, 347–348, 354–355; Александар Животић, „Југославија, Албанија и Чехословачка криза (1968–1971)“, *Токови историје*, бр. 3 (2012): 69.

„opremljen” „Maovim mislima” odlučno stoji na istoj strani sa sovjetskim i čehoslovačkim revolucionarnim narodima, kao i onima koji se suprotstavljaju imperijalizmu, savremenom revizionizmu i reakcionarnim silama svih zemalja.⁵¹

Važno je spomenuti i interakcije Rumunije i Albanije – još dve komunističke zemlje Istočne Evrope koje nisu učestvovalе u ovoj vojnoj intervenciji – sa NR Kinom i Jugoslavijom u ovom kontekstu. I Rumunija, koja je posebno nakon 1964. godine postajala sve samostalnija i nekako održala ekvivalentnu distancu između SSSR-a i Kine, i Albanija, koja se od 1961. godine već distancirala od Varšavskog pakta i sve više približavala Kini, oštro su kritikovale ovu vojnu intervenciju u javnosti i izvršile izvesne diplomatske i vojne mere, osećajući realnu pretnju od potencijalne okupacije od strane zemalja Varšavskog pakta, a Albanija je čak najavila otkaz članstva u Varšavskom paktu 5. septembra 1968. godine. I jedna i druga zemlja su potražile podršku Jugoslavije i Kine u slučaju sovjetske vojne intervencije.

Jugoslovensko rukovodstvo je smatralo da je, u slučaju Albanije, „neophodno bilo zaštititi nezavisnost i samostalnost Albanije u njenim međunarodno priznatim granicama”, dok bi u slučaju Rumunije bilo složeno da se izvrši sovjetska intervencija. Beograd je pozitivno odgovorio Bukureštu i Tirani, računajući na očuvanje bezbednosti i mira na svojim granicama i stabilnosti na Balkanu.⁵² U slučaju jugoslovensko-albanskih odnosa, kao posledica osećanja straha od potencijalne vojne intervencije SSSR-a, došlo je do privremenog otoplјavanja odnosa posle niza godina sukoba i u nezvaničnom maniru dogovorena je zajednička odbrana. Međutim, to nije dovelo do normalizacije odnosa zbog ideoloških sukoba, spoljopolitičkih faktora kao i međusobnih nepoverenja sve do 1971. godine.⁵³

S druge strane, i Kina je, ocenjujući da postoji pretnja vojne intervencije Sovjetskog Saveza u Rumuniji i Albaniji, pružala političku podršku obema zemljama. Prijem povodom rumunskog narodnog praznika u Pekingu 23. avgusta je iskorišćen u te svrhe.⁵⁴ Na njemu je prisustvovao i premijer Džou

⁵¹ „Potpuno bankrotstvo sovjetskog savremenog revizionizma”, *Ženmin žibao*, 23. 8. 1968.

⁵² Животић, „Југославија, Албанија и Чехословачка криза”, 65–72; Владимир Цветковић, „Југословенско-румунски односи у данима совјетске интервенције у Чехословачкој 1968. године”, у *1968 – четиридесет година после/1968. Зборник радова* (Београд: ИНИС, 2008), 166–168.

⁵³ Ова војна интервенција је утицала на спремност Албаније да побољшава односе са суседним земљама (Грчка, Италија, Турска, Румунија и Југославија). Наиме, албанско руководство је 9. септембра полувзванично обавестило југословенску страну о одлуци о напуштању Варшавског пакта и о одлуци да се подржи Југославија у случају сојевске војне интервенције, тиме нудећи ново савезништво у случају заједничке војне угрожености. Југословенска страна је одговорила да „цени независност и суверенитет Народне Републике Албаније”. – Животић, „Југославија, Албанија и Чехословачка криза”, 68–80.

⁵⁴ „Telegrams from Romanian Embassy, Beijing, to Romanian Ministry of Foreign Affairs, 22–24 August 1968”, August 24, 1968, Wilson Center Digital Archive, Romanian Foreign Ministry Archives (AMAE), fond Telegrams, Peking 1968, Vol. II, pp. 272–274. Republished in

Enlaj, koji je istakao da „kineski narod, koji je postao jači kroz Kulturnu revoluciju, vas podržava”, što je *Ženmin žibao* i objavio.⁵⁵ Ovakva kineska podrška je veoma pozitivno prihvaćena od rumunske strane, koja je upravo to i tražila.⁵⁶ Strahujući i od potencijalne vojne okupacije u Albaniji – koja je bila jedini ideološki saveznik Kine u Evropi – kineska štampa je objavila da „onaj ko sme da dira albansku svetu granicu, čak bio to i član Varšavskog pakta, mora dobiti povratni udar, i albanski narod će pobediti”.⁵⁷ Uputila je veliku pohvalu albanskom povlačenju iz Varšavskog pakta, ocenjujući da je „u velikoj meri podstakla borbu naroda istočnoevropskih zemalja protiv sovjetske revizionističke izdajničke grupe”, te „kineski narod i Narodna armija Kine izražavaju najiskrenije poštovanje i odlučnu podršku”.⁵⁸ I *Borba* je navela kinesku podršku ovoj albanskoj odluci,⁵⁹ čime je Beograd indirektno podržao ovu odluku i složio se sa kineskim stavom.

Kineski narodni praznik 1. oktobra i albanski narodni praznik 28. novembra 1968. godine služili su i kao zvanične prilike da dve zemlje manifestuju međusobnu solidarnost upućujući vojnu delegaciju jedna drugoj. Naravno, jedna kineska delegacija pod nazivom „partijska, vladina i vojna delegacija” na čelu sa Huang Jungšengom, načelnikom Generalštaba Narodnooslobodilačke armije Kine – dok je u prošlosti naziv delegacije uvek bio „partijska i vladina delegacija”⁶⁰ – isticala je prisustvo vojnih ličnosti.⁶¹ Naime, *Ženmin*

Romulus Ioan Budura, coordinator, *Relațiile Româno-Chineze 1880–1974: Documente*, 901–902. Translated for CWHIP by Mircea Munteanu, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113289>, datum pristupa 20. 2. 2025. Dok je prvobitni plan za ovaj prijem bio da Guo Možuo, zamenik predsednika Stalnog komiteta Svekineskog nacionalnog kongresa (Skupština), vodi kinesku delegaciju koja se sastojala od 200 ljudi, plan je promenjen, odnosno premijer Džou Enlaj je lično prisustvovao prijemu i broj članova kineske delegacije povećao na 300. – 刘勇 [Liu Jong], 《百年中罗关系史(1880–1980)》[*Stogodišnja istorija kinesko-rumunskih odnosa (1880–1980)*] (Beijing: Shishi chubanshe, 2009), 186.

⁵⁵ „周恩来总理在罗马尼亚驻华大使举行的国庆招待会上发表重要讲话” [„Premijer Zhou Enlai održao je važan govor na prijemu povodom nacionalnog praznika koji je organizovao ambasador Rumunije u Kini”], *Ženmin žibao*, 24. 8. 1968.

⁵⁶ Liu, *Stogodišnja istorija kinesko-rumunskih odnosa*, 186–188.

⁵⁷ „阿尔巴尼亚劳动党中央和部长会议 就苏修叛徒集团侵占捷克斯洛伐克发表严正声明 最坚决谴责苏修及其走狗的野蛮侵略” [„Centralni komitet Partije rada Albanije i Savet ministara izdali su oštru izjavu povodom okupacije Čehoslovačke od strane sovjetskog revizionističkog izdajničkog bloka, najoštrije osuđujući brutalnu agresiju SSSR-a i njegovih poslušnika”], *Ženmin žibao*, 24. 8. 1968.

⁵⁸ „坚决支持阿尔巴尼亚人民的革命行动” [„Odlučna podrška revolucionarnim akcijama albanskog naroda”], *Ženmin žibao*, 20. 9. 1968.

⁵⁹ „Кина подржава одлуку Албаније да напусти Варшавски уговор”, *Борба*, 19. 9. 1968.

⁶⁰ Enrico Fardella, Christian F. Ostermann, and Charles Kraus, eds., *Sino-European Relations during the Cold War and the Rise of a Multipolar World: A Critical Oral History* (Washington: Wilson Center, 2015), 59.

⁶¹ Dok su u javnosti demonstrirale kinesko-albansku solidarnost, pravi motivi posete Baljukua su bili da pregleda neke sporazume o novom naoružanju iz Kine dok je poslednji ugovor sklopljen godinu ranije, a isporuka je tekla po planu. Peking nije bio entuzijastičan da pregleda te sporazume, niti da pruži više naoružanja. Iznenaden novim zahtevima Tirane, Pe-

žibao je pisao da je ova delegacija, na putu za posetu Albaniji, nakratko boravila na aerodromu u Bukureštu, gde su je dočekala i ispratila vojna lica Rumunije,⁶² što demonstrira izvesnu političku poruku u ovom kontekstu. Mora se obratiti pažnja i na činjenicu da je, prilikom razgovora albanskog ministra odbrane Bećira Baljukua i Džou Enlaja krajem septembra, Džou rekao da Albanija može da uspostavi „vojni savez” sa Jugoslavijom u situaciji sovjetske okupacije Čehoslovačke, i da su Rumuni, Čehoslovaci i Jugosloveni sada „naši indirektni saveznici”. Predlog o zbližavanju sa Beogradom je Baljuku veoma neprijatno prihvatio, a Hodža ga je čak smatrao nečuvenim.⁶³

Bez obzira na to što se Kina nadala da će Albanija poboljšati odnose sa Jugoslavijom, svodeći se na albansku procenu već krajem septembra 1968. godine da opasnost sovjetske intervencije samo postoji u Jugoslaviji, a ne u Albaniji, albansko rukovodstvo je sredinom oktobra ponovo aktiviralo anti-jugoslovensku kampanju u štampi.⁶⁴ Nasilne demonstracije koje su izbile 27. novembra 1968. godine, na dva dana pre proslave dvadeset pete godišnjice Drugog zasedanja AVNOJ-a i dan pre proslave državnog praznika Albanije, nakon koje je usledio i manji obim demonstracije 22. decembra 1968. godine u Tetovu, Makedoniji, sve u kontekstu političke demokratizacije i ustavne izmene u Jugoslaviji i nastojanja i zahteva pripadnika albanske nacionalnosti na samoopredeljenje i proglašenje Kosova federalnom jedinicom,⁶⁵ povezano su sa Vladom Albanije, iako je Hodža negirao umešanost Tirane u navedene demonstracije.⁶⁶ Međutim, bilo je upečatljivo da povodom demonstracija

king je poslao Huang Jungšenga da ispita realnu situaciju. Nakon povratka Huanga, Peking je prihvatio neke nove albanske zahteve u vezi sa pružanjem vojnih materijala i opreme. Više u: Yiber Marku, *Sino-Albanian relations during the Cold War, 1949–1978: An Albanian perspective*. A Doctoral Thesis, The Department of History, Lingnan University, August 2017, datum pristupa 20. 2. 2025, https://commons.ln.edu.hk/his_etd/11/, 209–211.

⁶² „我党政军代表团赴阿途中经罗” [„partijska, državna i vojna delegacija naše zemlje na putu ka Albaniji prošla kroz Rumuniju”], *Ženmin žibao*, 29. 11. 1968.

⁶³ Yiber Marku, *Sino-Albanian relations during the Cold War, 1949–1978: An Albanian perspective*, 209–210 (Autor je za svoje tvrdnje koristio sledeće izvore: „Records of the Politburo, 26 October 1968: Top-Secret: On a new incident with the Head of the Council of State of China, comrade Zhou Enlai, during the visit of the Albania’s party and state delegation headed by the minister of defense Beqir Balluku, that visited China during September–October 1968”, in AQSH, F. 14, OU, V. 1968, D13, f. 225–243).

⁶⁴ Животић, „Југославија, Албанија и Чехословачка криза”, 72–73.

⁶⁵ Љубодраг Димић, *Историја српске државности. Србија у Југославији* (Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2001), 401–403. Tokom oktobra su organizovane manje demonstracije: u Prizrenu 6. oktobra, Suvoj Reci 8, Kosovskoj Mitrovici 13. i Peći 19. oktobra. Masovne albanske demonstracije su zakazane u Prištini i nizu gradova Kosova i Metohije za 27. novembar. Služba državne bezbednosti je uspela da nekoliko dana pred početak demonstracija sazna datum i mesto održavanja demonstracija, i zahvaljujući dobijenim informacijama preduzete su posebne mere bezbednosti. Demonstracije su razbijene tek posle energične intervencije policije. Животић, „Југославија, Албанија и Чехословачка криза (1968–1971)”, 76–77.

⁶⁶ Više u: Игор Вукадиновић, *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945–1969)* (Београд: Српска академија наука и уметности и Балканолошки институт САНУ, 2021), 679–680, 684.

na KiM albanska štampa nije reagovala, a u narednim mesecima došlo je i do izvesnog ublažavanja inače redovne antijugoslovenske kampanje u sredstvima informisanja, koje je trajalo do polovine 1969. godine.⁶⁷

Kinesko-sovjetski oružani sukobi zbog granice i kineski stav prema bezbednosti na Balkanu

Sukobi na kinesko-sovjetskoj granici su eskalirali 2. i 15. marta 1969. godine, što je uslovalo postepenu militarizaciju zajedničke granice koja je započela sredinom 1960-ih godina.⁶⁸ Moskva je, uz intenziviranje vojne prisutnosti duž granice, pokušala da i međunarodno izoluje Kinu pritiskom na zemlje unutar Varšavskog pakta (15–17. marta) i na Savetovanju komunističkih i radničkih partija (5–17. juna), ali bez uspeha, zbog otpora Rumunije i drugih nezavisnijih partija.⁶⁹

Na Devetom kongresu KPK, održanom od 1. do 24. aprila 1969. godine, Mao je pokazao da je „počela nova era u kojoj se suprotstavlja imperijalistima i socijalističkim imperijalistima”. Mao je apelovao da Kina mora da napravi jasnu razliku u odnosu na američke imperijaliste i sovjetske revizioniste, da mora da formira ujedinjeni front sa svim narodima i zemljama koje su pod invazijom jednih ili drugih, pod njihovom kontrolom ili pod intervencijom, i istakao da ne može da ignoriše opasnost od pokretanja ratne invazije velikog obima od strane američkih imperijalista i sovjetskih revizionista.⁷⁰ Zatim je 13. avgusta 1969. godine izbio jedan još veći incident od onog martovskog na granici. Interne analize su govorile da je malo verovatno da će Sovjetski Savez pokrenuti rat velikih razmera, ali je istovremeno naglašavana potreba da Peking u svakom slučaju bude spreman na najgori scenario. U tom kontekstu, došlo se do ideje da bi Kina trebalo da igra na „kartu Sjedinjenih Država” kako bi bila

⁶⁷ Вукадиновић, *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945–1969)*, 678–679.

⁶⁸ Prema kineskim izvorima, od oktobra 1964. do marta 1969. godine bilo je 4189 graničnih incidenata – jedan i po put više od onih koji su se dogodili između 1960. i 1964. godine. – Danhui Li, „The Breakdown of State Relations and the Sino-Soviet Military Confrontation, 1966–1973”, in *A Short History of Sino-Soviet Relations*, 311; Lorenz M. Lüthi, „Sino-soviet-American relations 1969”, *The China Quarterly*, no. 210 (2012): 382–383.

⁶⁹ Pored rumunske delegacije, italijanski, austrijski, španski i švajcarski partijski predstavnici su se protivili bilo kakvoj osudi Komunističke partije Kine. – Lüthi, „Sino-soviet-American relations 1969”, 384. Na Savetovanju komunističkih i radničkih partija oko 50 komunističkih partija je nekako osudilo politiku kineskog rukovodstva. Kina je u debati bila daleko više prisutna od problema antiimperijalističke borbe ili, tačnije, ovi poslednji bili su kontekst u kome se govorilo o štetnosti kineske politike. Po ocenama Predsedništva SKJ, Sovjeti su, kao organizatori Savetovanja, nastojali i većim delom uspeali da se ne pokreće pitanje reperkusija intervencije u ČSSR, što očigledno pokazuje kako je KPSS težila da aranžira Savetovanje u skladu sa potrebama svoje politike, jer je primenjen dvostruki kriterijum u odnosu na intervenciju u ČSSR i sovjetsko-kineski sukob. – DA MSP RS, str. pov., 1969, pov. br. 1705/761, Neke osnove ocene o Savetovanju komunističkih i radničkih partija, 18. 6. 1969.

⁷⁰ Shen Zhihua, *Reviewing and Reconsidering the History of Sino-Soviet Relations 1917–1991*, 584.

spremna za veću konfrontaciju sa Sovjetskim Savezom, tj. da bi trebalo iskoristiti sovjetsko-američki sukob i otvoriti odnose između Kine i SAD.⁷¹

U tom periodu je Peking vodio dvostruku politiku. S jedne strane, od septembra 1969. godine Peking je sa SSSR-om vodio pregovore o graničnim pitanjima, trgovinskim odnosima, o izradi petogodišnjeg plana, o povratku oba ambasadora itd., a s druge strane, Kina se sveobuhvatno pripremala za slučaj rata, u skladu sa Vanrednom naredbom izdatom 17. oktobra 1969. godine, u kojoj je naloženo da se svi vojnici sprema za najozbiljnije ratno stanje i da se vanredno stanje proglasi na celokupnoj teritoriji.⁷² Od 1969. godine je SSSR postao glavni neprijatelj Kine.

Jugoslavija je prema problemu graničnih sukoba između Kine i SSSR-a održala neutralan stav. Tito je dao instrukciju jugoslovenskim diplomatama koje stavove da zauzmu u diplomatskim komunikacijama. Prvo, da slobodno kažu da se Jugoslavija ne slaže da se oružanim putem rešavaju pogranični sporovi i sporna pitanja; drugo, da Jugoslavija želi sa svim zemljama normalne odnose i prema tome nema nikakve želje da zaoštara odnose bilo sa Kinom bilo sa Sovjetskim Savezom; treće, da je osnovni princip jugoslovenske spoljne politike koegzistencija između država i naroda sa različitim društvenim sistemima; četvrto, da Jugoslavija u ovoj situaciji ne zna o čemu se tačno radi, pa samim tim ne može da da ocenu, i nije na jugoslovenskoj strani da daje ocenu.⁷³

Može se uočiti da je u ovom kontekstu, kritikujući sovjetski teritorijalni ekspanzionizam, Peking nekako grupisao Jugoslaviju, Albaniju i Rumuniju protiv SSSR-a u Evropi. Prilikom saopštenja Vlade NR Kine u vezi sa pitanjem o granici između SSSR-a i Kine, maja 1969. godine *Ženmin žibao* je u jednom napisu konstatovao da je „sovjetska vlada otvoreno poslala stotine hiljada vojnika da okupiraju Čehoslovačku“, smatrajući „herojsku Albaniju trnom u oku“, „pretila Rumuniji i Jugoslaviji”.⁷⁴ Nekoliko meseci kasnije, 10. decembra 1969. godine, kada je objavljen govor Hodže na narodnom skupu povodom dvadesetpetogodišnjice oslobođenja Albanije i pobede narodne revolucije, uključen je i deo gde kaže: „činjenica je da je sovjetski revizionizam doveo pretnju rumunskoj nezavisnosti do veoma ozbiljnog nivoa, dok istovremeno nimalo ne krije svoje planove i ciljeve za napad na Jugoslaviju i Albaniju”.⁷⁵

⁷¹ Chen Jian, *Mao's China and the Cold War* (Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press, 2001), 247–249.

⁷² DA MSP RS, str. pov., 1970, 53, „Najnoviji moment u sovjetsko-kineskim odnosima” iz *Zelenog Biltena*; Shen Zhihua, *Reviewing and Reconsidering the History of Sino-Soviet Relations 1917–1991*, 590.

⁷³ DA MSP RS, str. pov., 1969, 102, Razgovor između Tita i šefova jugoslovenskih diplomatskih misija, 18. 3. 1969.

⁷⁴ „中华人民共和国政府声明 一九六九年五月二十四日” [„Saopštenje Vlade Narodne Republike Kine od 24. maja 1969”], *Ženmin žibao*, 25. 5. 1969.

⁷⁵ „在地拉那隆重庆祝阿尔巴尼亚解放和人民革命胜利（之二）：二十五周年群众大会上霍查同志的讲” [„Svečana proslava oslobođenja Albanije i pobede narodne revolucije u Tirani (Drugi deo)”], *Ženmin žibao*, 10. 12. 1969.

Gledajući Moskvu kao svog glavnog neprijatelja, Peking je bio svestan da, radi sprovođenja politike okruženja Sovjetskog Saveza, na neki način mora da se uključi na Balkanu, posebno u odnosima sa zemljama koje su bile neprijateljski nastrojene prema Moskvi ili su zauzimale, makar, neutralan stav.⁷⁶ Peking je u stvari ispipao teren da se obrazuje zajednički front između Kine i Rumunije, Jugoslavije i Albanije protiv Moskve. Dok traje sukob između Pekin- ga i Moskve i na granicama, Peking je, istovremeno, u javnosti delikatno stavio do znanja da brine o bezbednosti ove tri istočnoevropske zemlje koje vode nezavisnu politiku od pretnje sovjetskih „revizionista”, ali i s namerom da skrene pažnju SSSR-a sa kinesko-sovjetske granice na pitanja bezbednosti u Evropi.

Promena u kineskom stavu prema Jugoslaviji i ponovna razmena ambasadora

Dok su pre vojne intervencije pet zemalja Varšavskog pakta u Čehoslo- vačkoj u kineskoj štampi bili prisutni standardno klevetanje, osuđivanje i na- padi na Jugoslaviju, nakon što je kinesko rukovodstvo doznalo da su stavovi dve zemlje prema Sovjetskom Savezu o tom događaju slični, može se uočiti promena načina pisanja o Jugoslaviji u kineskoj javnosti, kao i promena pri- stupa kineskih diplomata prema Jugoslovenima.

Beograd i Peking su sprovodili svoje propagandne aktivnosti, svako na svoj način. *Borba* je opširno prenosila kineski stav o događajima u Čehoslo- vačkoj, o tome da Kina „nesmanjenom žestinom kritikuje sovjetsku politiku”, ali i „najoštrijim rečima napada čehoslovačko rukovodstvo”. Istovremeno je *Borba* dala i ocenu da je razlog osude invazije u Čehoslovačkoj, „pored deli- mičnog razumevanja za poziciju Varšavskog pakta”, to što je okupacijom Če- hoslovačke Kina „pružen dragoceni materijal kojim će dokazati da je sovjets- ka politika neispravna, što će nesumnjivo maksimalno nastojati da iskoristi za borbu protiv sovjetskog uticaja u svetu”.⁷⁷

Dok je *Ženmin žibao* naveo stavove Albanije i Rumunije dajući bučnu političku podršku dvema zemljama, nije prenosio jugoslovenski stav. Među- tim, već tokom septembra 1968. godine kineska štampa je prvo začutala o Jugoslaviji, a zatim su u narednom periodu u velikoj meri smanjeni standard- ni napadi. Tokom oktobra je uočeno da je Jugoslavija u *Ženmin žibaou* spo- menuta u kontekstu veličanja „zasluge” Albanije u borbi „protiv Titove izdaj- ničke klike”.⁷⁸ Ovakvo odstupanje od ćutanja u vezi sa Jugoslavijom je jugo- slovenska ambasada ocenila u kontekstu straha Kine za bezbednost Albanije nakon događaja oko Čehoslovačke.⁷⁹

⁷⁶ David A. Andelman, „China’s Balkan Strategy”, *International Security* 4, no. 3 (1979): 63.

⁷⁷ „Кина оштро критикује совјетску политику према ЧССР и истовремено чехословач- ке руководиоце”, *Борба*, 31. 8. 1968.

⁷⁸ „万岁！伟大的中阿友谊” [„Živelo! Veliko kinesko-albansko prijateljstvo!”, *Ženmin žibao*, 5. 10. 1968.

⁷⁹ DA MSP RS, PA, 1968, F–89, 40912, Telegram Ambasade SFRJ Peking, 6. 11. 1968.

Uočeno je i namerno ćutanje o nekim temama u vezi sa kojima se Jugoslavija obavezno napadala. Na primer, kada je reč o studentskim i drugim masovnim pokretima u Evropi, dok se u junu pojavilo 13 napisa u vezi sa protestima u Jugoslaviji, u decembru, u osvrtu na situaciju u svetu tokom minule godine, pisano je o studentskim i drugim masovnim pokretima u Evropi, ali Jugoslavija nije bila spomenuta.⁸⁰ Demonstracije na Kosovu novembra 1968. godine takođe *Ženmin žibao* nije spomenuo.⁸¹ Jugoslavija nije ni u jednom govoru kineskih funkcionera osuđena kao revizionistička, a ime predsednika Tita je izostavljeno sa liste imena „poznatih starih revizionista” prilikom objavljivanja kritičkih „antirevizionističkih” članaka, gde je ono ranije redovno navođeno. *Ženmin žibao* je objavio i govor Huang Jungšenga u Tirani decembra 1968. godine, oštro osuđujući slanje sovjetske flote u Sredozemlje kao opasnost za bezbednost Albanije i „naroda drugih balkanskih zemalja”.⁸² Iako nije direktno spomenuo Jugoslaviju, Peking je tada prvi put izrazio podršku i Beogradu.

⁸⁰ *Ženmin žibao* je juna 1968. godine u napisima o studentskim manifestacijama u Beogradu iskoristila reči kao „izdajnička banda”, „fašistička diktatura”, „kolonija imperijalizma” i sl., a naročito se odlikuju napadi na Tita, dajući krajnje maliciozan prikaz društvenih odnosa i celokupnog unutrašnjeg razvoja u Jugoslaviji. Akcija studenata prikazana je kao „ustanak” protiv „vladavine revizionističke Titove klike” i postojećeg režima, a istovremeno predstavljala je dokaz ispravnosti Mao Cedungove ideje. „欧洲北美革命群众运动风暴刮到了铁托统治下的南斯拉夫: 南斯拉夫学生示威反对修正主义教育制度” [„Oluja revolucionarnog masovnog pokreta u Evropi i Severnoj Americi stigla je i do Jugoslavije pod Titovom vlašću: Jugoslovenski studenti protestuju protiv revizionističkog obrazovnog sistema”], *Ženmin žibao*, 5. 6. 1968; „规模巨大的学生运动猛烈冲击铁托集团反动统治: 南斯拉夫政治经济危机严重加深 物价飞涨, 企业倒闭, 失业人数剧增, 人民生活困苦, 阶级矛盾激化” [„Masovni studentski pokret snažno potresa reakcionarnu vlast Titove grupe: Jugoslovenska politička i ekonomska kriza se ozbiljno produbljuje. Cene vrtoglavo rastu, preduzeća se zatvaraju, broj nezaposlenih naglo raste, život naroda postaje sve teži, a klasne suprotnosti se zaoštravaju”], *Ženmin žibao*, 8. 6. 1968; „打倒资产阶级!”, „再也不能忍受腐败现象!” [„Oborimo buržoaziju!”, „Korupciju više ne možemo tolerisati!”], *Ženmin žibao*, 6. 6. 1968; „学生深入到工人中去”, „工人、农民、士兵和学生联合起来” [„Studenti treba da se povežu sa radnicima”, „Radnici, seljaci, vojnici i studenti – ujedinite se!”], *Ženmin žibao*, 10. 6. 1968; „世界革命进入了一个伟大的新时代” [„Svetska revolucija je ušla u jedno veliko novo doba”], *Ženmin žibao*, 29. 12. 1968.

⁸¹ Strane štampe su u izveštavanju o Jugoslaviji krajem 1968. godine u fokusu držale spolj-nopolitička pitanja, pre svega odnose Jugoslavije sa supersilama nakon Čehoslovačke krize. Zapadni mediji preneli su i vest o demonstracijama na Kosovu i Metohiji. Britanski list *Economist* je izneo stav da iza demonstracija stoji Tirana i da jugoslovenske vlasti očekuju da će se demonstracije ponoviti u narednom periodu. U francuskim listovima pisano je da su demonstracije „verovatno organizovane spolja”, a neki pojedini listovi su primetili i vremensku koincidenciju između demonstracija i posete načelnika generalštaba Kine Albaniji. – Вукадиновић, *Аутономија Косова и Метохије у Србији*, 681–682.

⁸² „在地拉那欢迎中国党政军代表团群众大会上黄永胜同志的讲话” [„Govor druga Huang Jungšenga na masovnom skupu u Tirani povodom dočeka kineske partijsko-državno-vojne delegacije”], *Ženmin žibao*, 4. 12. 1968.

Početkom 1969. godine bilo je već vidljivo da je došlo do izvesnih promjena koje ukazuju na promene u kineskom stavu prema Jugoslaviji. Kao prvo, kao što je navedeno, smanjene su antijugoslovenske kampanje, situacija se razlikovala od redovne prakse da kineska štampa Jugoslaviju napada u svim mogućim prilikama. Drugo, za razliku od ranije prakse izbegavanja kontakata sa jugoslovenskim predstavnicima, nakon intervencije u Čehoslovačkoj, kontakti sa kineskim predstavnicima u inostranstvu postali su češći i ticali su se konkretnih pitanja. Inicijativa je neretko dolazila od strane kineskih diplomata, koji su pokazivali povećano interesovanje za Jugoslaviju i za razmenu mišljenja i stavova sa jugoslovenskim predstavnicima. Treće, bilo je više znakova sa kineske strane da su, posle pauze od deset godina, spremniji nego ranije da se trgovinska razmena sa Jugoslavijom aktivira. Na snagu stupila i novi trgovinski sporazum, koji je omogućio trgovinsku saradnju dve zemlje.⁸³ Prema izveštaju jugoslovenske ambasade u Peking u polovinu decembra 1968. godine, kineski diplomata u Peking u razgovoru sa rumunskim ambasadorom, na direktno pitanje o stavu Kine prema Jugoslaviji, izjavio je da je to pitanje razmatrano i konstatovano da je sa Jugoslavijom moguća saradnja na bazi pet principa koegzistencije uz zadržavanje ideoloških razlika.⁸⁴

U toku 1969. godine svakodnevni napadi su zaustavljeni, a ukoliko ih je i bilo, bili su veoma retki, manje značajni, ili usput povezani, uglavnom u vezi sa Albanijom. Pojavili su se i slučajevi gde se pozitivno ili neutralno pominjala Jugoslavija. Ozbiljniji napadi na Jugoslaviju i njenu politiku odigrali su se dva puta, u aprilu – povodom održavanja Devetog kongresa KPK⁸⁵ – i u oktobru – povodom dvadesetogodišnjice NR Kine, povezujući tadašnju politiku u skladu sa odlukama Devetog kongresa.

Naime, *Ženmin žibao* je i u aprilu i u oktobru objavio pozdravna pisma Organizacije marksista-lenjinista „Đuro Đaković” iz Jugoslavije Devetom

⁸³ Zaključen je Sporazum o trgovini i plaćanjima između Vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Vlade Narodne Republike Kine 17. marta 1969. godine u Peking. Dve ugovorne strane su se sporazumele da stupanjem na snagu ovog Sporazuma prestaju da važe Trgovinski sporazum između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Kine i Platni sporazum između Federativne Narodne Republike i Narodne Republike Kine od 17. februara 1956. godine. – DA MSP RS, 1969, str. pov. 05–299, Izveštaj o trgovinskim pregovorima SFRJ sa NR Kinom, 26. 3. 1969.

⁸⁴ DA MSP RS, PA, 1969, 46500, Zabeleška o novim momentima u našim odnosima sa NR Kinom, 19. 2. 1969.

⁸⁵ Deveti kongres KPK koji je bio održan od 1. do 24. aprila 1969. godine je bio prilika u kojoj je prvi put javno saopšteno da je, nakon tri godine sprovođenja „Kulturne revolucije”, već u „političkoj liniji, organizacionoj liniji i ideološkom planu” postignuta presudna pobjeda. Mao je na kongresu rekao: „kada govorimo o pobjedi, to znači osigurati rukovodstvo proletarijata, ujediniti široke narodne mase širom zemlje i boriti se za pobjedu. Socijalistička revolucija mora se nastaviti. Ova revolucija još uvek ima zadatke koji nisu završeni, i sada ih treba nastaviti, poput borbe, kritike i reformi. Nakon nekoliko godina, možda će ponovo biti potrebna revolucija”. – Zhonggong zhongyang wenxian yanjiushi ed. Biografija Mao Cedunga, 2516, 2522.

kongresu KPK, kao i poruku iste organizacije povodom dvadesetogodišnjice proglašenja NR Kine u oktobru. U oba slučaja, objavljena pisma su bila, s jedne strane, posvećena priznanju i pohvalnim rečima o Mao Cedungu, dostignućima na revolucionarnom putu KPK, izuzetnom značaju Kulturne revolucije za međunarodni komunistički pokret, borbi za narodno oslobođenje, protiv imperijalizma i savremenog revizionizama i napadima na SSSR; s druge strane, bila su posvećena grubim napadima i klevetama protiv SKJ i Tita, jer je u Jugoslaviji „likvidirana komunistička partija i diktatura proletarijata”, uz upotrebu rečnika iz dana najžešće antijugoslovenske kampanje na stranica kineske štampe kao što su „Titova klika”, uspostavljena „buržoasko-revizionistička diktatura”, „služenje američkom imperijalizmu”, pozivi na „oslobođenje jugoslovenskih naroda od Titove klike”, što se, zajedno sa stvaranjem „nove KP Jugoslavije” postavlja kao glavni zadatak ove organizacije.⁸⁶

Jugoslavija je iskorišćena od kineske strane u cilju isticanja velike pobe Kulturne revolucije, istorijskog značaja Devetog kongresa, kao i uloge Kongresa u ohrabrivanju zemalja Istočne Evrope za borbu protiv „revizionizma”. DSIP je procenio navedeni pristup kineske strane kao tzv. „dvojnu liniju” u kineskom stavu prema Jugoslaviji – odvajanje međudržavnih od međupartijskih odnosa, pogotovo u svetlu znatno smanjenih i proređenih sličnih napada na jugoslovensku zemlju u kineskoj štampi.⁸⁷

Godine 1969, nakon Devetog kongresa KPK, prilikom prvomajske parade u Peking, Mao je pozvao ambasadore prijateljskih i neutralnih zemalja, i najavio da će Peking ponovo poslati kineske ambasadore u inostranstvo,⁸⁸ što je bila jedna diplomatska mera Mao Cedunga radi suprotstavljanja Sovjetskom Savezu. Jugoslavija nije bila uključena u tu grupu, međutim, u drugoj polovini 1969. godine Peking je preko raznih kanala pokazao želju za razmenu ambasadora.⁸⁹ Godine 1970. prilikom prvomajske parade, Mao je rekao jugoslovenskom otpravniku poslova sledeće: „Kina treba da razvija državne odnose sa Jugoslavijom”.⁹⁰ Nakon toga Kina i Jugoslavija su ponovo

⁸⁶ „南斯拉夫马克思列宁主义者组织写信祝贺我党九大，九大堆中国人民具有重大的历史意义” [„Organizacija marksista-lenjinista Jugoslavije uputila je pismo čestitke povodom Devetog kongresa naše partije, ističući njegov veliki istorijski značaj za kineski narod”], *Ženmin žibao*, 21. 4. 1969; „南斯拉夫“久罗·贾科维奇”马克思列宁主义者组织电贺我国庆——中国革命的胜利有力打击帝国主义制度” [„Marksističko-lenjinistička organizacija ‘Đuro Đaković’ iz Jugoslavije poslala je telegram čestitke povodom Nacionalnog praznika Kine, ističući da je pobeda Kineske revolucije snažno uzdrmla imperijalistički sistem”], *Ženimin žibao*, 13. 10. 1969.

⁸⁷ DA MSP RS, PA, 1969, 416237, Informacija o „pozdravnom pismu organizacije jugoslovenskih marksista-lenjinista IX Kongresu KPK”, 7. 5. 1969.

⁸⁸ Mao se takođe izvinio zbog nasilja nad stranim ambasadama tokom Kulturne revolucije. – Lüthi, „Sino-soviet-American relations 1969”, 386.

⁸⁹ DA MSP RS, PA, 1969, F-96, 426779, Telegram iz Varšave, 16. 7. 1969; DA MSP RS, PA, 1969, F-95, 446335, Zabeleška o razgovoru koji budući dopisnika Tanjuga Sjepan Pucak sa otpravnikom poslova kineske ambasade u Beogradu, 8. 9. 1969.

⁹⁰ DA MSP RS, PA, 1975, F-77, 448985, Telegram Ambasade SFRJ Peking, 14. 10. 1975.

podigle nivo diplomatskih odnosa razmenom ambasadora. Bogdan Oreščanin, koji je bio prva generacija vojnih i političkih diplomata, a ne partijsko lice,⁹¹ počeo je svoju dužnost u maju 1970. godine, uz instrukciju Tita da sa NR Kinom treba da nastoji da održava „normalne odnose”.⁹² S druge strane, Ceng Tao je od Džou Enlaja dobio instrukciju da mora da „ozbiljno uspostavi dobre odnose sa Jugoslavijom”. Ističući da „Predsednik Tito iskreno želi da razvija odnose”, zahtevao je da Ceng Tao iskoristi priliku da se češće sastaje sa Titom i liderima iz svih delova Jugoslavije, da posebno treba da teži istraživanju, da analitički sagledava situaciju u svim republikama, dostavlja izveštaje, pruža savete i da što više izveštava o situaciji u zemlji.⁹³

Kineska štampa 1970. godine izveštava o Jugoslaviji isključivo u pozitivnom kontekstu. Dok najviše prostora posvećuje spoljnopolitičkom kretanju i međusobnim manifestacijama bilateralnih odnosa, nije objavila ništa o unutrašnjem političkom kretanju u Jugoslaviji kao što su reforme, ustavni amandmani i sl. Takođe, prilikom prenošenja vesti iz albanskih i drugih stranih izvora o Jugoslaviji, kineska štampa je izbacivala negativne delove o Jugoslaviji.⁹⁴

Poseta Državnog sekretara inostranih poslova Mirka Tepavca Kini juna 1971. godine je obeležila novu etapu u razvoju odnosa sa NR Kinom.⁹⁵ Kineska strana je takođe veoma pozitivno ocenila ovu posetu. Premijer Džou Enlaj je Tepavcu rekao: „Ti si otvorio diplomatsku komunikaciju između Kine i Jugoslavije, ti si prvi jugoslovenski ministar spoljnih poslova koji je posetio Kinu.”⁹⁶ Prvi put nakon više godina, dve vlade su, pokazujući zainteresovanost za dalju interakciju i saradnju u budućnosti, razgovarale o konkretnim potencijalnim programima za bilateralne saradnje. Kao što je predloženo tokom posete Tepavca Kini, u narednom periodu dve vlade su imale češće razmene mišljenja o međunarodnim pitanjima, realizujući konkretne programe u privredi i kulturno-sportskim oblastima.

Jugoslavija i Kina u međunarodnoj organizaciji: Promena kineskog pogleda prema nesvrstanosti i jugoslovenska podrška Kini u OUN

Haotična situacija tokom 1960-ih godina zbog Kulturne revolucije, kao i poraz primarnih saveznika Kine u afroazijskom prostoru su doveli do brzog

⁹¹ DA MSP RS, PA, 1969, 436899, Predlog za profil ličnosti ambasadora u Kini, 22. 10. 1969.

⁹² DA MSP RS, str. pov. 1970, 209, Zabeleška o razgovoru Tito–Oreščanin, 13. 5. 1970.

曾涛 [Zeng Tao], 《外交生涯十七年》 [Sedamnaestgodišnji diplomatski karijer] (Nanjing: Jiangsu renmin chubanshe, 1997), 141. Tom prilikom, Džou Enlaj je rekao diplomatama da „sada je diplomatski posao postao teži”, što je značilo da, pošto je zemlja bila još u periodu Kulturne revolucije, svi moraju da budu pažljivi, kako ne bi napravili greške ili kako bi što manje pravili greške.

⁹⁴ DA MSP RS, PA, 1971, F-87, 418675, Jugoslovensko-kineski bilateralni odnosi, 28. 5. 1971.

⁹⁵ DA MSP RS, PA, 1971, F-87, 418675, Jugoslovensko-kineski bilateralni odnosi, 28. 5. 1971.

⁹⁶ 中共中央文献研究室 [Zhonggong zhongyang wenxian yanjiushi], 《周恩来年谱》 [Hronologija Džou Enlaja] 1949–1976 (Beijing: Zhonggong zhongyang, 1997), 462.

smanjenja uticaja Pekinga u zemljama „Trećeg sveta”.⁹⁷ U 1968. i 1969. godini u kineskoj štampi nesvrstanost je retko spominjana, a u slučaju da ipak jeste, pominjana je u dvosmislenom kontekstu, odnosno u zavisnosti od zemalja o kojima se govori. Kada su se spominjale zemlje koje su u prijateljskim odnosima sa Kinom, pisano je u pozitivnom kontekstu, a kada su spominjane neprijateljske zemlje, nesvrstanost je pominjana u negativnom smislu, često nazivana „takozvanom nesvrstanošću”. U toku 1970. godine, u skladu sa poboljšavanjem bilateralnih odnosa kao i svojim interesima, nesvrstanost je spominjana u sve neutralnijem smislu, što je kasnije i preraslo u pozitivan kontekst.

U skladu sa svojom prilagođenom spoljnopolitičkom orijentacijom, Kinezi su gledali na aktivnosti nesvrstanih zemalja kao „na još jednu snagu širokog otpora evropskih, afričkih, azijskih i latinoameričkih zemalja američko-sovjetskoj globalnoj zaveri”. Kineska strana je Jugoslovenima iskazala želju za uspehom pripremnog sastanka nesvrstanih u Dar es Salamu koji je predviđen da se održi aprila 1970. godine, u kom su videli „rastući organizovani otpor” nesvrstanih zemalja, ističući „posebnu i zaslužnu ulogu Jugoslavije u jačanju takve organizovane međunarodne akcije”, uz molbu za dalje informisanje o rezultatima pripremnog sastanka.⁹⁸ Takođe je izraženo da Kina posebno ceni jugoslovensku nezavisnu spoljnu politiku, koja je rezultat sopstvenim snagama vođene socijalističke revolucije, i da su kineska i jugoslovenska gledišta u mnogim spoljnopolitičkim pitanjima slična, a naročito se gotovo poklapaju stavovi o Mediteranu, Dalekom istoku i dr.⁹⁹

Džou Enlaj je, prilikom prijema novog jugoslovenskog ambasadora Oreščanina, između ostalog, rekao da „nesvrstanost treba da ima političku orijentaciju”, odnosno da podrazumeva „borbu protiv agresije, protiv imperijalizma, za poštovanje nezavisnosti i suvereniteta svih zemalja, ravnopravnost, protiv privilegija pojedinih zemalja, protiv manjine koja kontroliše većinu”.¹⁰⁰ Međutim, jugoslovenska strana je i primetila da je Džou pokazao i „izvesno nerazumevanje” nesvrstanosti, smatrajući da je u pitanju „blok” ili „front”.¹⁰¹

Prema tome, značajno je da se spomene i kineska podrška Kraljevskoj vladi nacionalnog jedinstva Kambodže, formiranoj između režima Crvenih Kmera (Komunističke partije Kambodže) koja je bila na kineskoj strani u kritici Jugoslavije¹⁰² i princa Norodoma Sihanuka nakon svrgavanja Sihanuka od strane proameričkog generala Lon Nola u martu 1970. godine. To je direktno po-

⁹⁷ Jovan Čavoški, *Non-Aligned Movement Summits. A History* (London: Bloomsbury Academic, 2022), 101.

⁹⁸ DA MSP RS, PA, 1970, F-109, 47852, Telegram iz ambasade SFRJ Kabul, 23. 2. 1970.

⁹⁹ DA MSP RS, PA, 1970, F-108, 421580, Telegram iz ambasade Kaira.

¹⁰⁰ DA MSP RS, PA, 1970, F-108, 426913, Zabeleška o razgovoru ambasadora B. Oreščanina i premijera Cu En-laja 5. 6. 1970.

¹⁰¹ DA MSP RS, PA, 1970, F-109, 431809, Informacija o NR Kini i pitanjima bilateralnih odnosa, 18. 8. 1970.

¹⁰² O ideološkoj bliskosti Crvenih Kmera sa KPK videti: David Chandler, *A History of Cambodia*, 4th ed, (Boulder: Westview Press, 2008).

vezano sa kineskom geostrateškom procenom da, 1968. godine, ne samo SAD, već i SSSR opkoljava Kinu, osećajući da se Vijetnam – južni sused Kine – sve više približava sovjetskoj strani, kao i da raste sovjetski uticaj u Indokini. S obzirom na pogoršavanje odnosa Moskve i Pekinga zbog graničnih sukoba 1969. godine, Peking u je, nastavljajući suprotstavljanje SSSR-u u komunističkom bloku, bilo potrebno osiguranje u vidu prokineskog kambodžanskog rukovodstva kako bi se suprotstavili dominaciji Vijetnama i uticaju Moskve u Indokini.¹⁰³ S tim u vezi, *Ženmin žibao* je, povodom osnivanja Kraljevske vlade nacionalnog jedinstva pod vođstvom Kambodžanskog fronta nacionalnog jedinstva, objavio telegram Džemala Bijedića, predsednika Saveznog izvršnog veća, Sihanuku, u kom je izražena želja da „uspe u borbi za obnovu nezavisne, mirne, nesvrstane, demokratske i napredne Kambodže”.¹⁰⁴ Prateći Titovu spoljnopolitičku aktivnost, objavio je *Ženmin žibao* i napis u kome je navedeno da se u zajedničkom saopštenju Jugoslavije i Sudana kritikuje imperijalistička invazija SAD u Indokini, i proširenje krize i na Kambodžu, pokazujući punu podršku za opravdanu oslobodilačku borbu naroda u Indokini protiv imperijalizma.¹⁰⁵

Dok je u kineskoj štampi objavljena jugoslovenska podrška Kambodži, nakon nekoliko dana kineski zamenik ministra Čijao Guanhua je u svom razgovoru sa Oreščaninom izjavio da posebno ceni nesvrstanost kao i njenu podršku Sihanuku, zamolivši čak za delovanje u pravcu učešća „legalne” Kraljevske vlade Kambodže na konferenciji u Lusaki, jer oko Kambodže „predstoje još teške bitke”, podvlačeći da je njima poznato da je Jugoslavija u ovom pogledu već ostvarila pozitivan uticaj među azijskim zemljama. Kinesko mišljenje je bilo da su situacije u Čehoslovačkoj i Kambodži slične, jer „u oba slučaja postojalo je uzajamno tolerisanje od strane SSSR-a i SAD”, što je predstavljalo „njihovo međusobno sporazumevanje na račun trećih”. Dodao je Čijao da, ni Jugoslavija, ni Rumunija ni Albanija nisu slabije zato što nemaju tamo sovjetskih trupa, već obratno da su snažnije od Čehoslovačke.¹⁰⁶

Na jugoslovensku primedbu da očekuje da će NR Kina pozdraviti održavanje konferencije u Lusaki i njene rezultate, Čijao Guanhua je rekao da Kina „pozdravlja sve napore u borbi protiv imperijalizma, za nacionalnu nezavisnost, koegzistenciju i sl”.¹⁰⁷ Kao što je obećano, Džou Enlaj je pozdravio konferenciju, a *Borba* je objavila da „Premijer NR Kine Džou Enlaj u svojoj

¹⁰³ Lien-Hang T. Ngyen, „The Sino-Vietnamese Split and the Indochina War, 1968–1975”, in *The Third Indochina War: Conflict between China, Vietnam and Cambodia, 1972–79*, ed. Odd Arne Westad and Sophie Quinn-Judge (London and New York: Routledge, 2005), 15–20.

¹⁰⁴ „南斯拉夫总统铁托致电柬埔寨国家元首西哈努克亲王” [„Predsednik Jugoslavije Tito uputio je telegram šefu države Kambodže princu Sihanuku”], *Ženmin žibao*, 9. 5. 1970.

¹⁰⁵ „苏丹和南斯拉夫发表联合公报,谴责美帝国主义侵略印度支那,完全支持印度支那人民的正义斗争” [„Sudan i Jugoslavija objavili su zajedničko saopštenje u kojem osuđuju američki imperijalistički napad na Indokinu i u potpunosti podržavaju pravednu borbu naroda Indokine”], *Ženmin žibao*, 23. 6. 1970.

¹⁰⁶ DA MSP RS, PA, 1970, F–109, 428172, Telegram iz Ambasade SFRJ Peking, 10. 7. 1970.

¹⁰⁷ DA MSP RS, PA, 1970, F–108, 431238, Telegram iz ambasade Peking, 10. 8. 1970.

poruci ukazuje na jačanje borbe protiv imperijalizma, kolonijalizma, neokolonijalizma, protiv dominacije i podele sveta od strane supersila, kao i protiv rasne diskriminacije. Kineska vlada poručuje da čvrsto stoji uz zemlje koje se bore protiv imperijalističke agresije, ugnjetavanja i mešanja”.¹⁰⁸ *Ženmin žibao* je naglasio da je Džou Enlaj poslao pozdrave i za prvu, i za drugu, i za treću konferenciju i da je stalno podržavao nesvrstanost u svetu.¹⁰⁹

Konferencija u Lusaki je bila prvi samit nesvrstanih koji se prvenstveno bavio pitanjima koja su u direktnoj vezi sa nesvrstanim zemljama.¹¹⁰ Pokret nesvrstanih je bila jedina platforma na kojoj su se okupile sve one afriazijske zemlje koje je i Kina smatrala partnerima, i objektivno najznačajniji pokret otpora polarizaciji sveta, a ova politika odgovarala je i kineskim stavovima prema položaju i ulozi supersila. Glavne teme Konferencije bile su: mir i bezbednost, očuvanje nezavisnosti, privredni razvoj i oslanjanje na sopstvene snage, saradnja nesvrstanih zemalja, budućnost pokreta itd.¹¹¹ Uprkos tome, *Ženmin žibao*, isključivo ponavljanjem istih tema u člancima, u izrazima osude i apelovanja na povlačenje stranih vojnih sila u različitim regionima, stalno se oštro suprotstavljao američkom imperijalizmu, kolonijalizmu i podržao borbu protiv imperijalizma, i jedinstvo među nesvrstanim zemljama, kao i povratak NR Kine u OUN.¹¹² Navedeno je nesumnjivo nagoveštavalo da je Peking nameravao da iskoristi Konferenciju nesvrstanih za svoje spoljnopolitičke ciljeve.

Jugoslovenski naponi, naročito u vidu pomoći međunarodnoj afirmaciji Kraljevske vlade nacionalnog jedinstva Kambodže, u Dar es Salamu, na Konferenciji nesvrstanih zemalja u Lusaki, u Organizaciji ujedinjenih nacija i na drugim međunarodnim forumima, kao i u susretima predsednika Tita i ostalih rukovodilaca sa državicima drugih zemalja, veoma su pozitivno primljeni kako od strane kambodžanske vlade, tako i od strane ostalih zemalja Indokine i NR Kine.¹¹³ Tokom posete Tepavca Kini juna 1971. godine, kine-

¹⁰⁸ „Поруке Косигина, Цоу Ен Лаја, Тонг Лук Танга и Вили Бранта”, *Борба*, 9. 9. 1970.

¹⁰⁹ „不结盟国家和政府首脑会议” [„Konferencija šefova država i vlada nesvrstanih zemalja”], *Ženmin žibao*, 11. 9. 1970.

¹¹⁰ Čavoški, *Non-Aligned Movement Summits*, 118.

¹¹¹ Isto.

¹¹² „第三次不结盟国家和政府首脑会议开幕, 卡翁达总统致开幕词, 要求从印度支那撤走全部美军, 谴责西方国家 支持南非等殖民政权, 要求恢复中国在联合国合法权利” [„Treća konferencija šefova država i vlada nesvrstanih zemalja je otvorena, a predsednik Kaunda je održao uvodni govor u kojem je zatražio povlačenje svih američkih trupa iz Indokine, osudio zapadne zemlje zbog podrške kolonijalnim režimima poput Južne Afrike i zatražio vraćanje legitimnih prava Kine u Ujedinjenim nacijama”], *Ženmin žibao*, 10. 9. 1970; „第三次不结盟国家和政府首脑会议胜利闭幕” [„Treća konferencija šefova država i vlada nesvrstanih zemalja uspešno je završena”], *Ženmin žibao*, 12. 9. 1970; „打倒大国霸权主义” [„Dole hegemonizam velike države”], *Ženmin žibao*, 23. 1. 1971.

¹¹³ DA MSP RS, PA, 1971, F-87, 418675, Ciljevi i značaj posete Državnog sekretara za inostrane poslove NR Kini, 14. 5. 1971.

ska strana je izrazila nadu da će nesvrstane zemlje i dalje igrati pozitivnu ulogu u međunarodnim poslovima, naročito u daljem doprinosu borbi naroda Azije, Afrike i Latinske Amerike protiv imperijalizma i hegemonizma, dajući priznanje njenoj veoma značajnoj ulozi na Konferenciji u Lusaki. Džou Enlaj je izjavio da je Konferencija u Lusaki dobro obavila svoj posao, posebno ističući njenu podršku revolucionarnoj vladi Južnog Vijetnama, borbi vijetnamskog naroda i princu Sihanuku.¹¹⁴

* * *

Kinesko-američko približavanje je pozitivno uticalo na prijem NR Kine u OUN i istovremeno rezultiralo izbacivanjem Tajvana iz iste organizacije. Jugoslavija je od samog početka podržala pravo NR Kine da bude u ovoj svetskoj organizaciji i bila je jedna od 18 zemalja koje su predložile nacrt Rezolucije za restauraciju prava NR Kine u OUN i ujedno upozorile na nove američke pokušaje 1970. godine na liniji politike „dve Kine”, na čemu je Kina u više navrata izrazila zahvalnost.¹¹⁵ Jugoslavija je smatrala da će se bez Kine veoma teško rešavati svetski problemi, kao i da će uključenje Kine u Ujedinjene nacije doneti više pozitivnih rezultata, kao što je razbijanje monopola velikih sila i veće uključenje zemalja u razvoju u rešavanje svetskih problema itd., iako je postojala mogućnost da i Kina pokuša da realizuje svoje ambicije u Trećem svetu.

Što se tiče generalnog stava Jugoslavije i NR Kine o OUN, postojalo je dosta sličnosti. Kineski stav je bio da se OUN nalazi pod kontrolom dve supersile koje je koriste prema potrebi i da OUN ima samo dve alternative za budući razvoj, odnosno ili da i dalje bude pod kontrolom SSSR-a i SAD i da one odlučuju o svim pitanjima i nameću svoju volju, ili da srednje i male zemlje u OUN pokrenu borbu za promenu sadašnjeg stanja u organizaciji i da sprovedu i ožive ravnopravnost velikih i malih zemalja i pretvore OUN u tribinu njihove borbe, što bi značilo napredak za OUN. S druge strane, Jugoslavija, smatrajući sebe malom zemljom čiji uticaj u svetu nije velik, imala je stav o ulozi Organizacije ujedinjenih nacija koji se sastojao iz dve osnovne karakteristike, odnosno da OUN sve više postaje instrument demokratizacije međunarodnih odnosa, dok s druge strane još uvek nosi sve negativne karakteristike vezane sa prevlast velikih sila. Jugoslavija se zalagala za univerzalnost OUN iz opštih i jugoslovenskih interesa. Po jugoslovenskoj proceni, dolazak Kine bi razbio monopol velikih sila i olakšao rešavanje pitanja za koje je i Jugoslavija bila veoma zainteresovana kao što su razoružanje, razvoj nerazvijenih zemalja itd.¹¹⁶ Jugoslovenska strana je posmatrala i novi ele-

¹¹⁴ DA MSP RS, PA, 1971, F-87, 423770, Izveštaj o poseti vladine delegacije na čelu sa državnim sekretarom za inostrane poslove M. Tepavcem NR Kini, 22. 6. 1971.

¹¹⁵ DA MSP RS, PA, 1970, F-108, 442520, Zabeleška o razgovoru dr R. Uvalića, pomoćnika državnog sekretara sa kineskim ambasadorom, Tseng Tao, 13. 11. 1970.

¹¹⁶ DA MSP RS, PA, 1971, F-87, 423770, Izveštaj o poseti vladine delegacije na čelu sa državnim sekretarom za inostrane poslove M. Tepavcem NR Kini, 22. 6. 1971.

ment u stavu NR Kine, odnosno to što je ona postala aktivnija, zainteresovanija za rešavanje pitanja njenog mesta u OUN, što je bilo logično s obzirom na to da je tadašnja kineska spoljna politika postala otvorenija.¹¹⁷

Pisanje štampe 1971. godine

Nakon vojne okupacije Čehoslovačke od strane pet zemalja Varšavskog pakta, međusobni napadi u kineskoj i jugoslovenskoj štampi su u velikoj meri smanjeni, a sa godinama se povećavao i broj članaka o Jugoslaviji u listu *Ženmin žibao*, kao i članaka o Kini u *Borbi*, sa pozitivnom ili neutralnom konotacijom. Te 1971. godine posebno je povećan broj članaka u prijateljskom tonu.

Način pisanja štampe nesumnjivo je doprineo normalizovanju odnosa dve države. Dve strane su sve pozitivnije pisale o raznim zajedničkim događajima i tokovima tih događaja, objavljivale čestitke, telegrame i sl. Dok je način pisanja kineske štampe obično bio politički nijansiran bez obzira na temu, sve u skladu sa unutrašnjim potrebama, jugoslovenska štampa je odvajala političke teme od drugih. Obe države su bile zadovoljne pisanjem štampe druge strane, a kineski ambasador je čak izrazio i zahvalnost zbog stava i pisanja jugoslovenske štampe o Kini, dok se sekretar Izvršnog biroa Predsedništva SKJ Stane Dolanc zahvalio kineskoj partiji i vladi za objektivan odnos prema događanjima u Jugoslaviji.¹¹⁸ Takođe, imajući u vidu prijateljske odnose Rumunije i sa Jugoslavijom i sa Kinom, dve zemlje su iskoristile rumunske stavove i reči kako bi demonstrirale pozitivni uticaj i značaj odnosa dve države.

Ženmin žibao je, nakon više godina, prvi put na izričit način prikazao javnosti prijateljstvo između dva naroda i zemlje, a to je bilo vidljivo kroz gostovanje kineskog ansambla u Jugoslaviji u novembru 1971. godine¹¹⁹ i organizovanje jugoslovenske industrijske izložbe u Pekingu u decembru iste godine.¹²⁰ Što se tiče pisanja o samoj Jugoslaviji, fokus je i dalje bio na spoljnopoličkoj delatnosti, ali je 1971. godine *Ženmin žibao* pisao i o delatnostima unutar države, kao na primer o tome da je Tito ponovo izabran za predsednika Jugoslavije,¹²¹ obra-

¹¹⁷ DA MSP RS, PA, 1971, F-85, 420092, Spoljna politika NR Kine i njeni odnosi sa pojedinim regionima i zemljama, 10. 5. 1971.

¹¹⁸ DA MSP RS, PA, 1972, F-75, 445644, Zabeleška o razgovoru sa kineskim ambasadorom u Beogradu Tseng Tao na ručku u restoranu „Vinogradi“, 9. 2. 1972.
„中南人民友谊的桥梁——记中国舞剧团在南斯拉夫的访问演出” [„Most prijateljstva naroda Kine i Jugoslavije – O poseti i nastupima kineskog baletskog ansambla u Jugoslaviji”], *Ženmin žibao*, 6. 12. 1971.

¹²⁰ „南斯拉夫工业展览会胜利闭幕” [„Jugoslovenska industrijska izložba zatvorena sa pobedom”]; „祝中南两国人民的友谊日益发展——南斯拉夫工业展览会侧记” [„Neka prijateljstvo naroda Kine i Jugoslavije nastavi da se razvija – Zapisi sa Jugoslovenske industrijske izložbe”], *Ženmin žibao*, 30. 12. 1971.

¹²¹ „铁托重新当选为南斯拉夫总统,建议委托比耶迪奇组织联邦新政府” [„Tito ponovo izabran za predsednika Jugoslavije. Predložio da Bijedić bude zadužen za formiranje nove savezne vlade”], *Ženmin žibao*, 4. 8. 1971.

tivši pažnju i na jugoslovensku bezbednost i vojnu spremnost u slučaju strane intervencije,¹²² što se može smatrati novim elementom, kada se uporedi sa praksom iz prošlosti. *Ženmin žibao* nije pomenuo Brežnjevlevu posetu Jugoslaviji u septembru mesecu i Titovu posetu SAD u oktobru mesecu, kao ni Titovu posetu Indiji, zbog osetljivosti kineskih odnosa sa ove tri zemlje.

S druge strane, jugoslovenska strana je veoma opširno pisala o kineskim unutrašnjim i spoljnopoličkim delatnostima i „objektivno ocenjivala događaje u Kini”.¹²³ Tokom opisivanja istih događaja, *Borba* je više težila da opiše sam sadržaj događaja, dok je *Ženmin žibao* obraćao više pažnje na formalnosti, odnosno, na opšte informacije o osobama koje su prisustvovala događajima itd., i time pokazivao politički značaj događaja. Takođe, može se videti da je Jugoslavija smatrala Kinu važnom na međunarodnoj sceni.

Štaviše, bez obzira na to što još uvek nije postojala partijska saradnja između dve strane, *Borba* je takođe pisala o dešavanjima u kineskoj komunističkoj partiji. U *Borbi* je, na primer, objavljeno da je povodom pedesetogodišnjice osnivanja Komunističke partije Kine,¹²⁴ Predsedništvo SKJ uputilo telegram,¹²⁵ na koji KPK nije odgovorila, a koji *Ženmin žibao* nije ni preneo javnosti. *Borba* je takođe pisala i o Kulturnoj revoluciji u smislu da je ona doprinela razrešavanju nekih unutrašnjih protivrečnosti kineskog društva.¹²⁶

Oko uspostavljanja partijskih odnosa

Nakon što su se diplomatski odnosi ponovo podigli na nivo ambasadora, Beograd je više puta inicirao razgovore o uspostavljanju partijske saradnje između SKJ i KPK, pokazujući i interesovanje za Titovu posetu Kini. Kada je Tito pozvao strane diplomate u lov decembra 1971. godine, sekretar Izvršnog biroa Predsedništva SKJ Stane Dolanc je pozvao kineskog ambasadora Ceng Taoa na večeru. Kineska strana je smatrala da je namera Dolanca bila da razgovaraju o partijskim odnosima između SKJ i KPK i o upućivanju poziva Titu da poseti Kinu. Nakon konsultacije sa svojom vla-

¹²² „南斯拉夫人民军总参谋长发表谈话:提高警惕作好反侵略战争的准备” [„Načelnik Generalštaba Jugoslovenske narodne armije izjavio: povećati budnost i biti spreman za odbrambeni rat protiv agresije”], *Ženmin žibao*, 3. 8. 1971; „加强全民防御 反对外来干涉:南斯拉夫举行大规模军事演习,铁托总统发表讲话,谴责任何侵略政策和干涉他国内政的政策” [„Jačanje narodne odbrane i protivljenje stranim intervencijama. Jugoslavija održala velike vojne vežbe, Predsednik Tito održao govor, osudio svaku politiku agresije i mešanja u unutrašnje poslove drugih zemalja”], *Ženmin žibao*, 12. 10. 1971.

¹²³ DA MSP RS, PA, 1972. F-75, 445644, Zabeleška o razgovoru sa kineskim ambasadorom u Beogradu Tseng Tao na ručku u restoranu „Vinogradi”, 9. 2. 1972.

¹²⁴ „Кина слави 50-годишњицу оснивања Комунистичке партије: У знаку консолидације: једини знаци прославе: уводници у листовима и истицање националних застава”, *Борба*, 2. 7. 1971.

¹²⁵ „Честитка СКЈ КП Кине”, *Борба*, 3. 7. 1971.

¹²⁶ „После искушења-консолидација партија данас броји преко 20 милиона чланова. Културна револуција се стишала, али не и престала”, *Борба*, 14. 6. 1971.

dom o tim pitanjima i dobijanja instrukcije da pruži principijelne odgovore, Ceng je prihvatio predlog Dolanca.¹²⁷

Na ručku 9. februara 1972. godine Dolanc je, izražavajući zahvalnost što se ambasador odazvao ručku, napomenuo da će ovakvi kontakti doprijeti obostranom boljem upoznavanju kao i boljim odnosima obe partije, i da se kontakti mogu odvijati bez obzira na razlike koje postoje. Ambasador je odgovorio da se odnosi mogu razvijati veoma uspešno na onim područjima gde nema razlika, a da razlike ostave po strani, veoma pozitivno ocenivši perspektive i dotadašnji razvoj međudržavnih odnosa.¹²⁸ Ambasador je izbegavao da komentariše partijske odnose, pošto je „došao da se bavi diplomatskim poslovima, i nije na njemu da deli mišljenje o partijskim odnosima”. Na to je Dolanc odgovorio da ne žuri sa postizanjem uspeha, nego će čekati i to uraditi kad god kineski drugovi smatraju da je moguće.¹²⁹ On je nastavio da ne postoji suštinsko neslaganje između dve zemlje, a ukoliko postoji, onda to postoji u ulozi partije, što je normalno zbog različitih uslova u zemlji, nabrajajući „dosta sličnih stvari” koje postoje između dve partije.¹³⁰ Tom prilikom Dolanc je takođe naglasio i ulogu i doprinos SKJ u normalizaciji odnosa dve zemlje, kao i objektivno izveštavanje jugoslovenske javnosti i štampe o događajima u Kini.¹³¹

Dok je jugoslovenska strana pokazala svoju otvorenost za međupartijsku saradnju i čak uložila i napor za buduću međupartijsku saradnju, kineski ambasador nije mogao da dà neki konkretan ili pozitivan odgovor, uzimajući u obzir kinesku unutrašnju situaciju. Kineska strana je i dalje smatrala da vreme za partijsku saradnju još uvek nije „zrelo”.

Zaključak – međusobno gledište

Stavovi Beograda i Pekinga prema vojnoj intervenciji u Čehoslovačkoj i naročito slični stavovi prema SSSR-u su bili prekretnica u bilateralnim odnosima, polazeći od različitih bezbednosnih pretnji i zajedničkih političkih interesa, što je najbolje ispoljeno u štampi dve strane.

Gledajući na sebe kao na malu nesvrstanu evropsku zemlju, cilj Jugoslavije je bio da ostvari miroljubivu i aktivnu koegzistenciju, da bi se povećala snaga zemalja u razvoju i omogućilo njihovo uključ enje na međunarodnu scenu, kako bi same odlučivale o svojim sudbinama, a ne da o njima odlučuju su-

¹²⁷ Zeng Tao, *Sedamnaestogodišnji diplomatski karijer*, 166–169.

¹²⁸ DA MSP RS, PA, 1972, F–75, 445644, Zabeleška o razgovoru sekretara Izvršnog biroa PSKJ S. Dolanca sa kineskim ambasadorom u Beogradu Tseng Tao na ručku u restoranu „Vino-gradi”, 9. 2. 1972.

¹²⁹ Isto.

¹³⁰ Zeng, *Sedamnaestogodišnji diplomatski karijer*, 169–170.

¹³¹ DA MSP RS, PA, 1972, F–75, 445644, Zabeleška o razgovoru sekretara Izvršnog biroa PSKJ S. Dolanca sa kineskim ambasadorom u Beogradu Tseng Tao na ručku u restoranu „Vino-gradi”, 9. 2. 1972.

persile. Jugoslavija je videla Kinu kao veliku zemlju koja ima potencijal da postane sutrašnja velika sila, koja može igrati ulogu u protivljenju dvema supersilama u odlučivanju o međunarodnim problemima. Takođe, u interesu joj je bilo da ostvari privrednu saradnju i robnu razmenu sa Kinom, imajući u vidu njene privredne potencijale koji nisu realizovani u prethodnom periodu.

Kina, smatrajući da ona „nikada neće postati supersila”, čvrsto se suprotstavljala dvema supersilama koje je smatrala imperijalistima. Kina je gledala na Jugoslaviju kao na jednu evropsku zemlju od strateške važnosti ne samo na Balkanu, ali i kao jednu nesvrstanu zemlju koja je igrala vodeću ulogu u pokretu nesvrstanosti i uživala međunarodni ugled. Bilo je u kineskom interesu da takvu jugoslovensku ulogu iskoristi u svojoj antiimperijalističkoj politici i suprotstavljanju američkom imperijalizmu, a naročito sovjetskom „socijalističkom imperijalizmu”. Prema tome, sa jedne strane, u Evropi, Kina je ispipala teren da se obrazuje zajednički front sa Rumunijom, Jugoslavijom i Albanijom u cilju suprotstavljanja Sovjetskom Savezu na Balkanu, i takva politička namera je jasno pokazana i u kineskim sredstvima informisanja. Takođe, Peking je veoma često kombinovao te tri zemlje prilikom određivanja plana poseta kineske delegacije, objašnjavajući da su delegacije uvek bile veoma toplo dočekivane i da je boravak u tim zemljama, po tom redosledu, uvek bio prijateljski. S druge strane, u Indokini, Pekingu je bilo u interesu da Kraljevska vlada Kambodže bude primljena u pokret nesvrstanih i da u tom pravcu iskoristi jugoslovensku ulogu i uticaj među nesvrstanim zemljama.

Polazeći od realnog sagledavanja interesa u kontekstu Hladnog rata, dve zemlje su prevazilazile decenijsku ideološku konfrontaciju, okrećući se praktičnoj saradnji. Iako su u navedenom periodu Peking i Beograd podigli diplomatske odnose na nivo ambasadora i sarađivali po principu „miroljubive koegzistencije”, nisu uspjeli da uspostave partijsku saradnju zbog „ideoloških razlika”, kako je isticala kineska strana. Državni odnosi pod uticajem ideologije su, nakon Maove smrti 1976. godine, Titove posete Kini 1977. godine i Hua Guofengove posete Jugoslaviji 1978. godine doveli i do uspostavljanja međupartijskih odnosa.

Spisak referenci

Arhivi

- Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije. Politička arhiva; Strogo poverljiva arhiva
- Arhiv Jugoslavije. Fond 507, Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije

Objavljena građa

- Wilson Center Digital Archive
- 中华人民共和国外交部 [Zhaonghua renmin gongheguo waijiaobu] & 中共中央文献研究室 [Zhonggong zhongyang wenxian yanjiushi] eds. 《毛泽东外交文选》

- [*Mao Zedungovi izabrani delovi o diplomatiji*]. Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, Shijie zhishi chubanshe, 1994.
- 中共中央文献研究室 [Zhonggong zhongyang wenxian yanjiushi] ed. 《毛泽东传》 [*Biografija Mao Zedunga*]. Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 2004.
 - 中共中央文献研究室 [Zhonggong zhongyang wenxian yanjiushi] ed. 《周恩来年谱》 [*Hronolocija Džou Enlaja 1949–1976*]. Beijing: Zhonyang wenxian chubanshe, 1997.

Štampa i periodika

- *Borba* (Cyrillic)
- 人民日报 (*Ženmin žibao: Narodni dnevnik*)

Literatura

- Andelman, David A. „China’s Balkan Strategy”. *International Security* 4, no. 3 (1979): 60–79.
- Bischof, Günter, Stefan Karner, and Peter Ruggenthaler, eds. *The Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia in 1968*. Plymouth: Lexington Books, 2010.
- Bogetić, Dragan i Ljubodrag Dimić. *Beogradska konferencija nesvrstanih zemalja 1–6. septembra 1961. Prilog istoriji Trećeg sveta*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2013. (Cyrillic)
- Bogetić, Dragan. „Jugoslavija između Istoka i Zapada”. U *Jugoslavija u Hladnom ratu. Zbornik radova*, uredio Aleksandar Životić, 13–36. Beograd: INIS, 2010. (Cyrillic)
- Chen, Jian. *Mao’s China and the Cold War*. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press, 2001.
- Cvetković, Vladimir Lj. „Jugoslovensko-rumunski odnosi u danima sovjetske intervencije u Čehoslovačkoj 1968. godine”. U *1968 – četrdeset godina posle. Zbornik radova*, uredila Radmila Radić, 163–180. Beograd: INIS, 2008. (Cyrillic)
- Čavoški, Jovan. „Drugi Beograd ili drugi Bandung? Jugoslavija i borba za prevlast unutar Trećeg sveta (1962–1965)”. *Tokovi Istorije*, br. 2 (2021): 87–117.
- Čavoški, Jovan. *Non-Aligned Movement Summits: A History*. London: Bloomsbury Academic, 2022.
- Čavoški, Jovan. „Overstepping the Balkan boundaries: The Lesser Known History of Yugoslavia’s Early Relations with Asian Countries (New Evidence from Yugoslav/Serbian Archives)”. *Cold War History* 11, no. 4 (2011): 557–577.
- Čavoški, Jovan. „Počeci diplomatskih odnosa Jugoslavije i Kine i uspostavljanje jugoslovensko-kineskih diplomatskih odnosa 1954–1955”. U *Dva veka moderne srpske diplomatije. Zbornik radova*, uredili Čedomir Popov, Dragoljub R. Živojinović i Slobodan G. Marković, 285–301. Beograd: Balkanološki institut SANU, 2015. (Cyrillic)
- 周万 [Čavoški, Jovan] & 贺艳青 [He, Yanqing, prevela]. „与中苏争夺第三世界: 1958–1959年铁托的亚非之行” [„Takmičenje sa Kinom i Sovjetskim Savezom za Treći svet: Titova poseta Aziji i Africi 1958–1959”]. *Cold War International History Studies*, br. 1 (2010): 71–106.
- Chandler, David. *A History of Cambodia, 4th ed*. Boulder: Westview Press, 2008.

- Dimić, Ljubodrag. *Jugoslavija i Hladni rat: Ogledi o spoljnoj politici Josipa Broza Tita*. Beograd: Arhipelag, 2014.
- Dimić, Ljubodrag. *Istorija srpske državnosti. Knj. 3. Srbija u Jugoslaviji*. Novi Sad: Matica srpska, 2001. (Cyrillic)
- Dimić, Ljubodrag. *Između Istoka i Zapada. Jugoslavija, velike sile i pitanje bezbednosti u Evropi (1945–1975)*. Beograd: IK „Filip Višijić”, 2022. (Cyrillic)
- Enrico Fardella, Christian F. Ostermann, and Charles Kraus, eds. *Sino-European Relations during the Cold War and the Rise of a Multipolar World: A Critical Oral History*. Washington: Wilson Center, 2015
- 康矛召 [Kang, Maozhao]. 《外交官回忆录》 [Memoar diplomata]. Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 2000.
- 刘勇 [Liu, Jong]. 《百年中罗关系史 (1880–1980)》 [Stogodišnja istorija kine-sko-rumunskih odnosa (1880–1980)]. Beijing: Shishi chubanshe, 2009.
- Lüthi, Lorenz M. „Sino-soviet-American relations 1969”. *The China Quarterly*, no. 210 (2012): 387–397.
- Lüthi, Lorenz M. *The Sino-Soviet Split/ Cold War in the Communist World*. New Jersey: Princeton University Press, 2008.
- Marku, Yiber. *Sino-Albanian relations during the Cold War, 1949–1978: An Albanian perspective*. A Doctoral Thesis, The Department of History, Lingnan University, August 2017. Datum pristupa 20. 2. 2025. https://commons.ln.edu.hk/his_etd/11/
- Ngyen, Lien-Hang T. „The Sino-Vietnamese Split and the Indochina War, 1968–1975”. In *The Third Indochina War: Conflict between China, Vietnam and Cambodia, 1972–79*, edited by Odd Arne Westad and Sophie Quinn-Judge, 12–32. London and New York: Routledge, 2005.
- Pavlović, Stevan K. *Hitlerov novi antiporedak: Drugi svetski rat u Jugoslaviji*. Beograd: Clio, 2009.
- Pelikan, Jan. „Jugoslavija i Praško proleće posle pojačanja sovjetskog pritiska na Čehoslovačku (jul 1968)”. U *1968 – četrdeset godina posle. 1968 – Fourth Years Later. Zbornik radova*, uredila Radmila Radić, 97–128. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2008.
- Petranović, Branko. *AVNOJ: revolucionarna smena vlasti 1942–1945*. Beograd: Nolit, 1976.
- Petranović, Branko. *Istorija Jugoslavije 1918–1988 II*. Beograd: Nolit, 1988.
- Petranović, Branko. *Srbija u Drugom svetskom ratu, 1939–1945*. Beograd: Vojno-izdavački i novinski centar, 1992.
- Pirjevec, Jože. „From Comrades to Revisionists and Back: The Vicissitudes of Sino-Yugoslav Relations from the 1930s to the 1980s”. In *China, Yugoslavia, and Socialist Worldmaking: Convergences and Divergences*, edited by Zvonimir Stojić, Jure Ramšak, Liang Zhanjun, and Jože Pirjevec, 21–78. Koper: Annales, 2023.
- MacFarquhar, Roderick. *Origins of Cultural Revolution 2: The Great Leap Forward 1958–1960*. New York: Columbia University Press, 1983.
- 牛军 [Niu, Jun]. 《从延安走向世界——中国共产党对外关系的起源》 [Od Jenana ka svetu – koren spoljnjih odnosa Komunističke partije Kine]. Beijing: Zhonggong dangshi chubanshe, 2008.

- 沈志华 [Shen, Zhihua], 《中苏关系史纲 1917–1991: 中苏关系若干问题在探讨》 [Reviewing and Reconsidering the History of Sino-Soviet Relations 1917–1991]. Beijing: Social Sciences Academic Press China, 2016.
- 沈志华 [Shen, Zhihua]. „中国内战与苏联对华政策的转轨” [„Kineski građanski rat i preusmeravanje sovjetske politike prema Kini”], *Lishi jiaoxue wenti* 1 (2017): 3–23.
- Vukadinović, Igor. *Autonomija Kosova i Metohije u Srbiji (1945–1969)*. Beograd: Balkanološki institut SANU, 2021. (Cyrillic)
- 伍修权 [Wu, Xiuquan]. 《回忆与怀念》 [Sećanje i nostalgija]. Beijing: Zhonggong dangxiao chubanshe, 1991.
- 谢益显 [Xie Yixian]. 《中国外交史(1949–1979)》 [Istorija diplomatije Kine 1949–1979. godine]. Henan: Henan renmin chubanshe, 1998.
- 杨奎松 [Yang, Kuisong]. 《革命》 [Revolucija]. Guilin: Guangxi shifan danxue chubanshe, 2012.
- 曾涛 [Zeng, Tao]. 《外交生涯十七年》 [Sedamnaestogodišnji diplomatski karijer]. Nanjing: Jiangsu renmin chubanshe, 1997.
- 张勉励 [Zhang, Mainli]. „中国与南斯拉夫建交始末” [„Početak i kraj uspostavljanja diplomatskih odnosa između Kine i Jugoslavije”]. *Contemporary China History Studies* 13, no. 3 (2006): 93–100.
- Životić, Aleksandar. „Jugoslavija, Albanija i Čehoslovačka kriza (1968–1971)”. *Tokovi istorije*, br. (2012): 62–85.
- Životić, Aleksandar and Jovan Čavoški. „On the Road to Belgrade: Yugoslavia, Third World Neutrals, and the Evolution of Global Non-Alignment, 1954–1961”. *Journal of the Cold War Studies* 18, no. 4 (2016): 79–97.

Summary

Canying Ren

Initial Phase of the Second Normalization between Yugoslavia and China: 1968–1971 From Ideological Confrontation to Pragmatic Cooperation

Abstract: This article examines the initial phase of the second normalization between Yugoslavia and China, a pivotal moment in bilateral relations following a decade of stagnation caused by fundamental ideological differences. This phase laid the groundwork for the eventual establishment of substantive party cooperation in the late 1970s. The analysis focuses on the perspectives of the leadership of both countries regarding the USSR in the context of the military occupation of Czechoslovakia by five member states of the Warsaw Pact, mutual perceptions between Yugoslavia and China, their bilateral relations, China's changing stance toward the Non-Aligned Movement, and Yugoslavia's position on the admission of the People's Republic of China to the United Nations. The study places significant emphasis on a close analysis of party newspapers from both sides. It relies primarily on documents from Serbian archives, as well as Chinese and Yugoslav press materials.

Keywords: Yugoslavia, China, SSSR, Albania, Romania, non-alignment, Third World, press, *People's Daily*, *Borba*.

After the declaration of the establishment of the People's Republic of China in 1949, Yugoslavia was one of the first countries to recognize it. However, due to China's policy of "leaning on the one side" – relying on the USSR – China did not respond to Yugoslavia's congratulatory message. Following a brief period of mutual interaction between Yugoslavia and China from 1955 to 1958, a decade-long stagnation in relations ensued, marked by mutual criticisms rooted in fundamental ideological differences.

The military occupation of Czechoslovakia by five member states of the Warsaw Pact in August 1968 is considered a turning point in Yugoslav-Chinese relations, as both leaderships adopted similar stances, vehemently criticizing the military actions, though with differing attitudes towards Czechoslovakia. While Beijing viewed Moscow as a revisionist force and its primary enemy – a "socialist imperialist" power, Belgrade fiercely opposed Moscow's violation of the sovereignty of an independent state, regarding it as an obstacle to "socialist development on a democratic basis". In addition, the border conflicts between USSR and China in 1969 further heightened the already-existing tensions between the two states. Therefore, both Beijing and

Belgrade were threatened by potential military aggression, which could be considered a common ground for repairing their bilateral relations.

The period between 1968 and 1971 marked the beginning of the second phase of normalization between the two countries, shifting from ideological confrontation to practical cooperation. Following the military intervention in Czechoslovakia, Chinese media significantly toned down their attacks and criticism of Yugoslavia and began to downplay or completely omit events in Yugoslavia that they had previously condemned. For its part, Yugoslavia maintained an open stance toward normalizing relations with China and actively sought to improve bilateral ties, including party-to-party relations. Belgrade viewed China as a rising global power essential for addressing and resolving key international issues, and it recognized China's significant economic potential and opportunities for cooperation. China regarded Yugoslavia as a non-aligned European country that plays a prominent role in international affairs, particularly within the non-aligned countries. On the one hand, assessing Yugoslavia's strategic value in the Balkans, Beijing often grouped it with Romania and Albania, subtly touching the ground for forming a joint front against the USSR; on the other hand, it sought to draw on Yugoslavia's non-aligned influence to oppose the two superpowers in Indochina. Relations with the USSR and Non-aligned Movement were the two key elements shaping bilateral relations between Yugoslavia and China. Despite Belgrade's efforts to initiate inter-party cooperation during this period, Beijing was not yet ready to engage in party-to-party collaboration due to the ongoing ideological divergence.